Přítomnost

ROČNÍK VII. V PRAZE 9. ČERVENCE 1930. ČÍSLO 27.

Gel:

Věšet či nevěšet?

Tři vraždy, které se v Praze staly minulý měsíc do tří po sobě následujících dnů (oběti: 62letá Burgerová, 36letý zlatník Havrda a 32letá manželka zahradníka Balounová) vyvolaly živou, vášnivou diskusi o tom, jak zabránit vlně zločinnosti, či jak se tomu v obecné mluvě říká.

V této formě nelze věc osvětlit článkem. Ani dvěma články, ba ani tuctem. Ani tuctem článků, jichž by bylo do toho tuctu jen šest. Prostě proto, že zločiny tkví stejně hluboko ve struktuře života, jako č i n y vůbec, to znamená, že problém zločinnosti je v zdravotním nebo nezdravotním stavu společenského organismu. A nikoliv v symptomech.

Mluvit se dá v článku o něčem jiném. Chceme-li se přidržet obrazu o latentní nemoci a symptomu, dá se mluvit o zákroku při nebezpečí v prodlení, nebo v krajním případě o předpisu „solatii causa". Konkretně rozhodne-li se konsilium lékařů po dlouhých poradách, po úvahách a prodebatování případu, že bude na pacientovi provedena operace v dutině břišní, pozve se pacient na kliniku, nechá se vypostit, absolvuje případně jednodenní kurs Šaratice a v tolik a tolik hodin pro něho přijdou. Naproti tomu: přivezou-li do nemocnice člověka s vysokou horečkou a perforovaným slepým střevem, nebudou lékaři čekat ani 24 hodin, ani 12 hodin, nebudou do pacienta lít Šaratici, nýbrž provedou okamžitý zákrok. Vycházejíce se stanoviska, že bohužel už beztak není risika. Ani tak, ani tak. ‚Solatii causa' pak znamená: pro útěchu. ‚Pro útěchu' dávají lékaři lidem dva tři dny před neodvratnou smrtí, o níž pacient neví, řekněme na příklad slazenou vodu. Pět kapek ráno, v poledne a večer. Ani o kapku více. Před použitím zatřepat lahvičkou, po použití hledět spát, aby lék mohl na organismus dobře působit. Atd. atd. Účel: aby pacient měl dojem, že se pro něho něco dělá a že se ještě něco dělat dá.

*

Vynecháme-li tedy konstituční příčiny zločinnosti a obmezíme-li se na otázku skutečně nejbližší: jak se zachovat proti nejhorším symptomům, vykrystalisuje se konečně téma v otázku: věšet či nevěšet.

Koho věšet či nevěšet? Vrahy.

I tento pojem je třeba obmezit, má-li být diskuse redukována na téma skutečně základní. Veřejnost — to jsou lidé v úřadech, čekárnách, tramvajích, železnici, to jsou sousedé a kolegové, známí, přítelkyně, přátelé, kamarádi, zkrátka: lidé (kteří jsou nebo mohou být či budou jednou také porotci) mají v tomto ohledu instinkt velice vyhraněný. Možno říci dokonce: jemný. Nikdo o tom rád nemluví, ale každý má v podvědomí pocit, že vražda, ten hrozný, metafysicky a transcendentálně děsivý čin je jakási ultima ratio; je jakousi přízračnou, příšernou instancí, která má někdy monopol nad ubohou, šílenou a bezmocnou duší lidskou. Nikdo o tom rád nemluví a skoro nikdo to neřekne v nějakém konkretním případě. Ale j s o u vraždy, vlastně: jsou případy, kdy člověk zbaví života druhého člověka, a kdy nikdo nevolá po katovi. Ty případy sebeobrany nebo stanného práva mezi dvěma lidmi sem nepatří. Pro zjednodušení eliminujeme také vraždy politické.

Zůstanou nám vraždy loupežné.

*

Loni napadl nezaměstnaný montér D. v Praze faráře. Chtěl jej, jak se potom sám přiznal, zabít železnou tyčí. Tento montér D. — jemuž se farář ubránil — byl bez bytu a zaměstnání a měl hlad. Montér D., jenž jednal z bezprostředního zoufalství, se v cele vyšetřovacího vězení v následující noci oběsil. Tím se vyřadil z debaty jediný pražský případ tohoto století, kde loupežný vrah byl k činu dohnán hladem.

Lze vůbec s obecnou platností říci, že loupežné vraždy n e j s o u z činů, které jsou notoricky páchány z bezprostřední bídy, nebo dokonce z hladu.

*

Po třech pražských vraždách minulého měsíce objevily se v některých pražských novinách — hlavně v dopoledních vydáních — články, brojící proti nynějšímu stavu výkonné justice. Vina za množící se počet loupežných vražd připisována paušálně za prvé okolnosti, že mezi činem a soudním vyřízením zločinu uplyne doba tak dlouhá, že se tím paralysuje výstražný a odstrašující moment trestu. Za druhé okolnosti, že rozsudky smrti soudem vyřknuté se neprovádějí. Čili, že kandidát loupežného vražednictví má jistotu, že nebude popraven. Podle politického zabarvení toho kterého listu vyskytovalo se v článcích slovo humanita častěji či ještě častěji a v uvozovkách buď tištěných nebo stylisací naznačených.

*

Nelze popřít, že směr listu a jeho čtenářská obec jsou v jakési spojitosti. Čtenáři jsou ukazatel, zvláště u dopoledníků. Jejich konsum ukazuje určitý souhlas. Píší-li listy o celkovém konsumovaném nákladu 400.000 výtisků, že je třeba rychlejší justice, že veřejnost je pobouřena množstvím loupežných vražd a že lidé ztrácejí pocit právní jistoty, protože za největší zločin byl via facti nejvyšší trest skoro odstraněn, je to věc, kterou nelze prostě přejít. Už proto ne, že ty listy skutečně reprodukují mentalitu lidu, z něhož veškerá moc pochází.

Se stanoviska policejního reportera je ovšem považovati za chybu, že zmíněné listy do debaty pletly politiku. Neboť nelze zajisté jejich narážky na ‚humanitu' považovati za přínos k debatě filosofické. Protože ve skutečnosti je směr skutečné humanity odpovědný za stoupající zločinnost tak málo, jako nauka Epikura, syna Neokletova, za ztučnělé srdce notorického mnohožravce či za delirium tremens.

*

Bohužel právě toto pole neúčelné směsi (bezpečnost a politika) vyvolil p. Dr. Karel Čapek za místo utkání s těmi, kdo tiskem ‚volali po katu'.

Ve svém úvodníku v Lidových Novinách namítá pan dr. Čapek, ohradiv se právem proti humanitě s uvozov-

kami, že za republiky bylo percentuelně vykonáno víc rozsudků smrti než za obdobného úseku za Rakouska. Dále varuje před voláním po katovi proto, že hlas lidu a vášnivost v blízkosti výkonné justice chovají v sobě nebezpečí lynchu. Konečně odkazuje na přízrak justice vůbec a hrdelní zvláště, totiž na nebezpečí justiční vraždy, které lze redukovat na minimum jen důkladným vyšetřením, důkladným prostudováním spisů a důkladnou kritikou rozsudku. Důkladnost pak že vyžaduje času.

*

Nebude rozprav o tom, že dr. Čapek má pravdu, pokud varuje před lynchováním a pokud ukazuje na nebezpečenství justiční vraždy.

Pokud jde o čas, jenž uplyne mezi rozsudkem prv í instance (jíž je v takovýchto případech obyčejně porota) a mezi posledním slovem, jímž je rozhodnutí presidenta republiky, vypadá však věc poněkud jinak. Zde jsou některé číslice:

I. Trojnásobný loupežný vrah Kolínský.

Čin spáchán: v Praze 10./III. 1922, čin objeven 12./III. 1922.
Pachatel zatčen: v Praze 14./III. 1922.
Rozsudek poroty: 28./VI. 1922.
Poprava provedena: 24./I. 1923.

II. Šesteronásobný loupežný vrah Sandtner.

Čin spáchán: v Rockendorfu u Kynžvartu 10./IV. 1926. Objeven téže noci.
Pachatel zatčen: v Prešově na Slovensku 14./IV. 1926.
Rozsudek div. soudu: 29./I. 1927.
Poprava provedena: 30./VI. 1927.

III. Vrah svých tří milenek Bažant.

Činy spáchány: 7., 9., v Tatrách, 17./X.1925 za Prahou. Poslední čin objeven: 17./X. 1925.
Pachatel zatčen: v Praze 19./X. 1925.
Rozsudek poroty: 10./X. 1926.
Poprava provedena: 28./VI. 1927.

*

Časovým rozpětím stejné jsou i případy, které se nekončí popravou. Zde dvě ukázky. Jedna z trestněcivilního a jedna z vojenského trestního soudnictví:

IV. Případ Marie Lepeškové.

Marie Lepešková zastřelila, jsouc 40letá, svého 72letého muže, prof. Vojtěcha Lepešku.
Čin spáchán: 2./X. 1927. Pachatelka se šla ihned po činu sama udat.
Pachatelka zatčena: 2./X. 1927.
Rozsudek poroty: 27./IV. 1928.
Rozs. potvrzen Nejv. soudem: 8./XI. 1928.
Žádost za obnovu zamítnuta: 30./III. 1929.
Milost: těžký žalář 20 let, 4./V. 1929.

V. Lupič Ladislav Kašpařík.

Čin hlavní (účast na Leciánově útěku) spáchán: 20./X. 1927.
Pachatel zatčen: 20./X. 1927.
Rozsudek div. soudu: smrt 23./III. 1928.
Milost: (doživotní těžký žal.) 31./VIII. 1928.

*

Číselný extrakt těchto pěti případů je dán těmito intervaly: mezi

	objevením činu a zatčením pachatele	zatčením a rozsudkem	rozsudkem a koncem
I.	2 dny	105 dní	210 dní
II.	4 dny	290 dní	183 dny
III.	2 dny	355 dní	260 dní
IV.	1 den	215 dní	372 dny
V.	0 den	153 dny	160 dní
Průměr: . . .	2 dny	229 dní	237 dní

Z toho plyne, že od zatčení pachatele až do vyřčení posledního slova o jeho osudu uplynulo v těchto pěti typických případech průměrně 466 dní, to jest víc než pět čtvrtí roku.

Z těchto případů, vybraných namátkou, jen s tím obmezením, že jde veskrz o causy s konečnou platností projednané a (až na Kašpaříka) o osoby mrtvé (Lepešková zemřela v žaláři), lze vyčíst všelicos. V prvé řadě ovšem lze víc než vyčíst: lze vycítit, že zde skutečně něco není v pořádku.

Interval jednoho roku je skutečně příliš dlouhý a zbavuje výkonnou spravedlnost skutečně jednoho z nejsilnějších spojenců: odstrašující povahy trestu. Upadá snad naše spravedlnost ze samé lynchofobie do extrému praktického fatalismu? Nikoli. Naše výkonná spravedlnost trpí dvěma nemocmi: trpí úbytěmi početního stavu a něčím, pro co schází klinický název.

Snad se to dá popsat, nedá-li se to pojmenovat.

Interval mezi zatčením pachatele a rozsudkem poroty není určován j e n soudním aparátem. V našem příkladu číslo II. a číslo III. šlo o viníky, kteří předstírali šílenství tak dokonale, že soud povolil, nesporně právem a podle své povinnosti — aby pachatelé byli dáni psychiatrům. Není ovšem zase pochybnosti, že by soudní aparát, jenž by disponoval dostatečným počtem soudců, byl zbytek vyšetřování, tedy část nepsychiatrickou, zdolal za dobu kratší, než tomu zde bylo. V případě Kašpaříkově je délka vyšetřování zaviněna skutečnou rozsáhlostí materiálu.

Ožehavější kapitolou jsou intervaly mezi rozsudkem soudu nalezacího a odvolacího: v případě III. (Bažant) byla zmateční stížnost do rozsudku vyhlášeného 10. X. 1926 projednávána před nejvyšším soudem v Brně dne 20. I. 1927, tedy za 14 týdnů. V případě Lepeškové byl interval porotou a nejvyšším soudem ještě větší: byl 26 týdnů.

Při porotních příchech není rozsudek dlouhý: jeho odůvodnění má stereotypní formuli: jelikož porota odpověděla . . . bylo uznati. Trest je odůvodněn několika větami. Lze mít za to, že nalezací soud odesílá spisy nejdéle čtrnáct dní po rozsudku do Brna. Zatím už obyčejně běží osmidenní lhůta, kterou má obhájce k podání zmateční stížnosti.

Přijde-li do Prahy zpráva, že Nejvyšší soud v Brně zamítl zmateční stížnost člověka odsouzeného k trestu smrti, zapisují si soudní referenti pražských listů datum do kalendáře a vedou případ v patrnosti. Každý spis jde z Brna do Prahy a přijde do ministerstva spravedlnosti. Tam je třeba jej hlídat. To je služba velmi obtížná a nesnadná. Ale je třeba nedát se a hlídat. Proč? Protože v okamžiku, kdy se reporter dozví, že „spis byl odeslán“, ví také, že do dvou, tří dnů bude o něm rozhodnuto.

Je totiž známo, že v kanceláři presidenta republiky takovéto spisy nikdy nezestárnou. Je známo, že president republiky rozsudky smrti studuje velmi bedlivě, ale je také známo, že jich zbytečně neodkládá. V poslední instanci tedy příčinu dlouhého trvání procesu hledati nelze. Ani nepřítomnost presidenta v Praze spisy

nezdržuje. Takováto akta posílají se ihned, je-li třeba i zvláštním kurýrem, za presidentem.

*

Kromě stesků do pomalosti soudního aparátu má většina lidí ještě názor, že příval hrdelní zločinnosti plyne mimo jiné také z toho, že se z pravoplatných rozsudků smrti provádí jen malé procento. K tomu ovšem třeba uvést okolnost, jíž si lidé dost nevšímají: že totiž velké procento porotních přelíčení nevyjasní případ tak dokonale, aby nebylo vůbec pochybností — když už ne o vině, tak alespoň určitě ne o pachatelství odsouzeného. Porota rozhoduje podle svého nejlepšího svědomí a vědomí. Ale poslední záštitou před justiční vraždou je přece jen obsah „návrhu ke konečnému rozhodnutí". Můžeme právem říci: „návrhu" a ne: podpisu (presidenta). Protože se rozhodnutí, alespoň pokud jde o prospěch odsouzeného, kryje s návrhem referentů.

Z počtu nesporně zjištěných vin jde pak ještě velký zlomek na vrub případů, kde, jak jsme si již řekli, málokdo nebo nikdo nevolá po katovi.

A teď jsme zase u těch křiklavých, brutálních vražd loupežných.

Je pravda — a novinář, chodící mezi lidi a slyšící a poslouchající, setkává se s tímto názorem v devadesáti procentech dotyčných hovorů — že plebiscit by přinesl důslednější trestání loupežných vražd, než se děje podle „návrhů ke konečnému rozhodnutí".

Problém trestu smrti je velmi starý. Ale stejně odvěká je hrůza před krví nevinně prolitou. Co mohou říci spisy, filtrované soudním slohem a časem, když přijdou po roce do ministerstva spravedlnosti? Jak je tomu dlouho, co soudce pracující v ministerstvu spravedlnosti byl naposledy se soudní komisí na místě loupežné vraždy? Pamatuje se ještě na tu hrůzu? Pamatuje se ještě, jak měl tenkrát pocit lidského zlého svědomí, takový trapný, bolestivý pocit studu, že lidská společnost nedovedla uchránit toho ubohého mladého a slušného člověka, jenž zde leží s roztříštěnou lebkou? Nestál nikdy nad rozstřílenou mrtvolou detektiva, policisty nebo četníka? Nevzpomene si referent na kontrast: že ten detektiv, nebo policista, nebo četník je ve chvíli konfliktu na tom tisíckrát hůř než ten stíhaný zločinec? Varuje zločinec, než střílí? Je zločinec vázán předpisy, že musí užít nejdříve mírnější zbraně? Je zločinec vázán předpisem, jenž absolutně zakazuje užívání střelné zbraně tam, kde by mohly přijít k úrazu neúčastněné osoby? Může si četník zvednutím rukou zajistit bezpečnost?

Odpoví se: Však ten zločinec je také za své činy trestán. A střílí-li policista na zločince, trestán není. Ve skutečnosti však ten policista riskuje život. A zločinec svobodu.

V tom je jádro. Stará anekdota: Po svatbě přijde novomanžel k dohazovači a dělá kraval: Pane, řekl jste mi, že můj tchán není na živu a on zatím sedí na Mírově. Dohazovač: „Líběj vodpustit, mladý pane, ale řeknou sám: sedět deset let na Mírově, copak je to život?" Deset, či dvacet let žaláře, ano, je otázka, zda to není hrůza z nejhroznějších.

Ale lidská mysl si potrpí na malou násobilku: zabil jsi z hanebných důvodů — budeš hanebně zabit.

*

Věšet či nevěšet?

Soudit, jako dosud, či rychleji?

Léčení latentní kriminality je zřejmou povinností státu. Leč je to proces zdlouhavý. Je to operace, kterou lze připravovat. Problém dneška však je bezprostřední zákrok: „nebezpečí v prodlení".

Dokud nebude řešena krise soudnictví, dalo by se snad jako zatímní opatření provést toto: hrdelní delikty spáchané z pohnutek nízkých a nečestných mají naprosté přednostní právo při vyřizování běžné agendy. A to jak u vyšetřujícího soudu, tak a hlavně u soudu odvolacího. U každého soudu budiž vybrán soudce či kolegium, které by bylo časově a pracovně uvolněno k těmto úkolům. Počet porotních údobí budiž rozmnožen.

Doba, po kterou smějí spisy s pravoplatným rozsudkem smrti ležet u Nejvyššího soudu, budiž limitována (analogicky s limitem mezi publikací a výkonem trestu smrti). Limitována budiž i deliberační lhůta dotyčného referátu u ministerstva spravedlnosti.

A k návrhu samému? Snad by se v trestním řádu našel paragraf, podle kterého by si ministerstvo spravedlnosti mohlo vyžádat dobré zdání státního zástupce, jenž byl přítomen hlavnímu přelíčení. Byla by to určitá analogie k obhájcově žádosti o milost. Neboť tak, jak obhájce zdůrazňuje lidské momenty pro odsouzeného, je třeba k úplnému obrazu i stejně lidského vylíčení druhé stránky: zástupce mrtvého.

Problém dnešního dne má s odiósní jinak léčbou symptomů společnou i skutečnost, že jí lze opravdu určité symptomy odstranit. Jako v Anglii vyplenili barbarským bitím násilné smilstvo a dvacítiletými žaláři naučili kasaře nenosit u sebe vůbec střelnou zbraň, tak lze i rychlejší justicí odstranit loupežné vraždy. Ukáže-li se takto potlačovaná nemoc vzrůstem krádeží a podvodů, je věcí řádné léčby, aby zakročila. Mírně třeba, pedagogicky, prostředky danými kriminologickou politikou.

Ale hrůzu předem uvážených loupežných vražd a vražd páchaných zločinci při odporu proti zatýkání je třeba léčit na zásadě stejného risika: pro oběť i pachatele.

POZNÁMKY

Kdo je vinen zkázou jazyka?

Pan dr. J. V. Sterzinger, zasloužilý autor obsáhlého českoněmeckého slovníku, napsal do posledního čísla Fronty úvahu o očistě českého jazyka, v níž se také v úvodu zmiňuje o své akci pro zlepšení překladů po stránce jazykové. Praví o této věci doslovně: „... dal jsem podnět k založení Sdružení překladatelského. Později jsem se pokoušel o založení velké jednoty lásky k jazyku mateřskému pod vedením Mistra Aloise Jiráska, s nímž jsem dlouho osobně i písemně jednal o této věci. Řídil jsem veliké přípravy v místnostech Máje a později na radnici staroměstské, napsal jsem provolání k národu, jehož redakce se zúčastnili mnozí vynikající spisovatelé beletrističtí, kteří je také (s Jiráskem v čele) podepsali vedle rektorů vysokých škol českých. Provolání bylo vytištěno obětavým nákladem Jana Otty v několika tisících exemplářů zároveň s pracovním plánem jednoty, pro niž jsem zvolil jméno „Jednota Svatopluka Čecha na ochranu jazyka mateřského a jeho písemnictví". Z Jednoty pokoušel jsem se také uvésti v život vzorné učebné kursy jazykové a překladové, svolal jsem anketu... jednal jsem s redakcemi..." atd. O kus dále autor dodává: „Bohužel nemohu než říci o svém vlastním díle: Parturiunt montes, nascitur ridiculus mus..." I my litujeme, že nelze celkem nic jiného říci o celém tomto podniku, jehož jediný prospěch spatřujeme v tom, že na něm lze neobyčejně jasně demonstrovat, s jakým až fantastickým

nákladem sil a velkých slov se u nás usiluje o věci, jež by střízlivějším a věcnějším způsobem byly daleko snáze proveditelny. Nač, proboha, provolání k národu, když jde o věc tak nespornou, o jejíž závažnosti nikoho netřeba přesvědčovat, a když nadto je více než nepochybné, že toto provolání by vyšlo v sousedství článků, jejichž čeština by mu byla na posměch, a v listech, jejichž jazyková úroveň se tím nezlepší ani o kventik? Otiskly by je přece zajisté i listy zakladatele Stříbrného. Ale provolání je ovšem první a obyčejně také poslední věc, jde-li u nás o nějakou akci, protože takové provolání je daleko pohodlnější než na př., abychom zůstali u daného thematu, pořádný slovník české řeči. Dr. Sterzinger sám se zmiňuje o této věci, ale praví ovšem: „Člověku, jenž neovládá základů mateřského jazyka a vyjadřuje se v něm neobratně, není slovník pranic platen, nehledíc ani k tomu, že k hledání ve slovníku je třeba zvláštní rutiny a inteligence. A co je hlavní věcí: rychlý život a kvap každé práce dnešní doby nesrovnává se se zdlouhavým hledáním ve slovníku.“ To je, pokud jde o slovníky dosud existující, ovšem pravda, ale právě v tom tkví také jejich chyba. Nejen že je třeba zvláštní rutiny a inteligence k hledání ve slovníku, ale dokonce tyto vlastnosti v některých případech nic neznamenají, poněvadž sebe větší rutina a inteligence nedopomůže k nalezení něčeho, co ve slovníku není. A jde přece právě o to, aby byl veřejnosti k vydatnému používání předložen slovník, jenž by byl stejně autoritativní jako přehledný a jasný. Proč by to mělo být nemožností právě u nás, když přece v tak mnohé jiné zemi to bylo možné, nelze pochopit při sebe lepší vůli. Provoláním se ovšem věc nespraví, částečně také proto ne, že by brusiči poradami o stylisaci tohoto provolání ztrávili zase několik let, za kterouž dobu by se zase vyskytli brusiči noví s novými názory, a tak by celá komedie pokračovala do nekonečna. Namlouvají-li si brusiči za těchto okolností, že jen píšící lid je vinen zkázou českého jazyka, jsou na omylu; hlavní vinu mají oni jako lidé nepraktičtí, nepodnikaví a pedantičtí, kteří zanedbávají svůj hlavní úkol pro drobnůstky a slavnostní okolky.

mz.

Praha bez vody.

Autorita zákonů, nařízení, vyhlášek i autorita těch, kteří je vydávají, trpí hlavně:

1. tím, že se nedodržují, a že nikdo se nestará o to, aby byly dodržovány. Vidíme-li, že v bezprostřední blízkosti policejního ředitelství na Národní třídě se nedodržují předpisy o tom, jak se má jezdit, že těsně před policejním ředitelstvím jest chodci — zejména jde-li s dětmi — těžko přejít na druhou stranu Národní třídy, vidíme-li, že na blízkém Slovanském ostrově jest zakázáno jezdit auty, což však nevadí autům, aby jezdila — ale což vadí chodcům — těsně pod policejním ředitelstvím se můžeme přesvědčiti, že škodí autoritě, vydává-li vyhlášky, ale nestará-li se o to, aby byly dodržovány.

2. Vyhlášky, zákony, nařízení trpí — silně — tím, může-li si člověk velmi prostý říci, že se nařizují věci nesmyslné. — To jest případ s pražskou vodou. Neříkejme, že jsou potřeni jen pražští zahrádkáři, kteří mají býti vedeni k tomu, aby na 100 m² své zahrádky spotřebovali r o č n ě 100 litrů vody. Člověk opravdu to hledá v několika listech, aby si zjistil, nevznikl-li tento příkaz náhodným překlepem. Asi ne. Neboť i jinak jsou lidé vyzýváni, aby šetřili vodou. Řekne se, že jest velmi lehko reptati proti obci pražské, ale že jest daleko obtížnější poraditi obci, kde má vzíti miliony, kterých jest potřebí na nový vodovod. Jest to pravda; ale zdá se, že na pražské radnici se dívají na věc příliš optimisticky, ne-li lehkomyslně. Obec, největší obec v republice, hlavní město republiky, která se nedovede postarati o to, aby z kohoutků u vodovodů tekla stále voda, dobrá voda, to jest obec, která jest na scestí. To jest obec, která počíná neplniti jeden z hlavních svých úkolů. Obec, která jest nucena říkat svým lidem: nechte si spálit zahrádku slunečním žárem, myjte se méně, koupejte se méně, nechte děti v jejich špíně, aby se ušetřilo vody, to jest obec na scestí, a na mnoho krásných věcí, které Praha pořídila, padá velký stín, neboť nelze pochválit město, které se stává o mnoho věcí, ale o ty hlavní se nestará. Vydá-li město Praha vyhlášku o tom, že se má šetřit vodou, vyhlášku, kterou každý, komu zahrádka přirostla trochu k srdci, prohlásí za nesmyslnou, pak přestává býti Praha matkou svých lidí a stává se macechou. Jestliže nejmenší zahrádkář musí prohlásiti za nesmysl vyhlášku, která jest vydána městem Prahou, jestliže zdravý a prostý rozum se energicky postaví proti opatření, které prošlo celou řadou sborů a úředních instancí, pak jest to věc na pováženou. A kdo to vše odnese? Bohatí? Ne; ti si pořídí studny. Odnesou to ti, kteří nebydlí ve vilách, kteří nemají zahrádky po tisících m². Nedovede-li se Praha postarati o to, aby z vodovodních kohoutků teklo tolik vody, kolik jest ji potřebí, pak prokáže, že nedovede plniti jeden z hlavních svých úkolů.

V. G.

Pražská tramvaj.

Jest dobrou stránkou našich dnů, že roste smysl pro věci o otázky konkretní. Co jest platno, je-li Praha nazývána slovanskou Prahou, když je nebezpečí, že tato Praha nebude moci dáti svým lidem dobrou pitnou vodu. Co jest platno, je-li Praha stověžatou, je-li v Praze tak špatně postaráno o školské budovy, že děti musí chodit do školy dále, než na nějaké vesnici. Ten, kdo na př. se postará o to, aby pražská tramvaj jezdila dobře a spolehlivě, aby dělník se dostal ráno zavčas do práce, aby nemusil zbytečně brzy vstávat, ten se zaslouží o hezkou řádku malých lidí více než řečí velmi fulminantní. Žijeme životem všedním, zatím co politika mluví o věcech slavnostních. Pražské tramvaji se stal podivný případ: bdí nad ní správní rada elektrických podniků, bdí nad ní městská rada pražská, bdí nad ní ministerstvo železnic. Ale byl to docela obyčejný soud, okresní soud, který řekl: ty lístky na pražské elektrice jsou velmi nepřehledné, jest v tom motanina v tom „rovně a přes“, takže nelze se zlobit, zmýlil-li se někdo. Pražské elektrické podniky si to vzaly k srdci: zavedly dvojí lístky: r o v n ě a p ř e s. Nevíme, bude-li to ta pravá reforma; ale charakteristické na věci jest, že to byl soud, který přesvědčil elektrické podniky o nutnosti reformy. Celá řada instancí elektrických podniků tu kapitulovala před okresním soudem. Musil to být soud, který dal podnět k tomu, že elektrické podniky začly s reformou.

V těchto dnech byly v Praze slavnosti mládeže DTJ. Proudy mládeže se valily ulicemi. Elektriky stály dlouhými, smutnými řadami. Lidé se zlobili. Někteří na tu mládež, že k vůli ní nemůže jezdit tramvaj, druzí se zlobili na elektrické podniky. Taková spousta lidí dovede zastavit pravidelnou jízdu. Ale elektrické podniky kapitulovaly na sto procent. Věděly, že průvod půjde. Věděly, kudy půjde. Nedalo by tolik práce udělat narychlo plán, aby elektrická doprava se vyhnula místům, kde není možno jezdit. Šlo by zorganisovat dopravu s přestupováním. Jest lépe udělat něco, než založit ruce v klín. Nehaníme, abychom hanili. Elektrické podniky dovedly během několika hodin nahraditi shořelý, slušně velký transformátor novým. Slušný výkon. Ale tramvaj jezdí špatně. A to jest věc, která denně potřeší ne tisíce, ale desetitisíce lidí. Je potřebí myslit zcela konkretně: o pokrok, dobrou věc sociální se zaslouží ten, kdo se přičiní, aby pražská tramvaj byla slušným dopravním prostředkem.

V. G.

P O L I T I K A

Jaroslav Humberger:

Horká půda.

Ani zeměpisné pásmo, ani geologické složení některých částí naší republiky neukazuje na horkou půdu. Ale jako ve fysice, tak i v politice vzniká třením teplo

a horkost půdy vzniká speciálně třenicemi národnostními. Tudíž za horké půdy označují se kraje národnostně smíšené.

Nehodláme oslňovat čtenáře statistikami, je-li statisticky prokázáno, že v takových záležitostech lhou, pouze několik příkladů, vystavených chladnému posuzování, ukáže, jak horké půdy pozbývají okamžitě množství — obrazně řečeno — kalorií, když se ozve dejme tomu zvuk mince nebo slovo o obchodu. Tím nechceme říci, že na jedné nebo na druhé straně lidé zaprodávají národnost či vlast, ne, je pouze velikým požehnáním pro horké půdy, že také existuje hospodářství, věci denní potřeby, obchod, živnosti, což všechno spíše sloučí zájmy lidu na horké půdě dlejícího než nejvřelejší nacionalismus. Shledáme se však s úkazem jistě častým: tam, kde se chladně počítá, tam, kde panuje nejmrazivější vypočítavost, tam je — krk na to — největší vřelost, největší zápal nacionalismu.

Všichni nacionalisté ohánějí se ideami podpíranými dějinnými právy, leč všem je také jasno, že idea je artikl nad pomyšlení špatný, nedá-li se zhodnotit nijak než ve slovech. Šovinismus vyždímá z každé idee tolik, kolik potřebuje, ale šovinisté ze žádné a se žádnou ideou neumějí dáti bližním ani krajíc chleba, tedy jde vždycky jen o slova, jichž hojnost je tím větší, čím chudší bývá náplň idee. Je nepopiratelné, že tu máme co činit namnoze s vlastenectvím falešného zrna, které když nic neumí, aspoň skresluje poměry. A přisámbůh, poměry na horké půdě nejsou začasté nijak rozdílnější, řekl bych, celý rozdíl tkví v tom, že se na horké půdě nadává na poměry dvojjazyčné.

Přečasto je nacionalismus závojem, kryjícím šarlatánství, a to na obou stranách, ba ano, s nacionalismem, s tím slůvkem, můžete si hráti, jak vám libo, můžete se jím odvolávat k bohu, veřejnosti, nejvyššímu soudu nebo kanceláři presidenta republiky, nacionalismus přikrývá a přikryje chatrnou mravní či hospodářskou bídu, nacionalismus dává kvésti záludným myšlenkám o vyšší mravní hodnotě majitele, to všechno proto, že více než jiné je toto slovo posvěcené úctou a vážností.

V theorii posvěcováno, v praksi znesvěcováno.

Žije-li kdo na horké půdě, sezná, že ani těm nejvřelejším nacionalistům neshořely zápalem řekněme jejich noviny a že ani ty nejzatvrzelejší renegáty nepálí půda pod nohama. To, co čítáme o horkých půdách, o utrpeních hraničářů, o žalostných školách, to je vždycky politikum. Nelze si dobře představiti horkou půdu vznícenou jen slovy. Leč jsou-li jaké skutky, budiž jich tu několik podáno.

Především lze konstatovati, že Němci nás v nacionálním třeštění předstihují. Ani přítomnost německých ministrů ve vládě nedává jim vzhled vítězů, vždycky se u nich projevuje zatrpklá kyselost, zlomyslnost, rouhavé žehrání, vzkypění citů, nu, ano, to už je mentalita — máme tu na mysli jihomoravské a západomoravské Němce — jež byla nacionálně zúrodňována velikým Oskarem Teuflem. A někdy ovšem ještě duch Oskara Teufla ožije a projeví se, ale vzhledem k zákonu na ochranu republiky máme co činit s duchem nenávratně zapadajícím ve Fliegerbaru.

V r. 1924 měl přijeti do Znojma president republiky. Poněvadž tehdy byli Němci trochu revolučnější, radila se městská rada o uvítání a nešlo při tom o nic více, než o několik praporů. President nepočítá nikdy domy zdobené prapory, ani školní děti, zástupce úřadů, ale každé město to považuje za věc lásky a oddanosti, aby se vyšňořilo k jeho příjezdu, a třebaže jen obcí projíždí, pamatuje každá obec na výzdobu. Znojmo má v čele starostu a dnes také poslance dr. Mareše, muže nadmíru taktického. Tehdy si byl starosta vědom, že musí postupovat velmi ohleduplně, nenutit Němce k projevům lásky, necítí-li ji. Potíž ozdoby města spočívala v tom, že právě většina domů je v rukou Němců. Poněvadž i zástupce Němců tehdy vítal presidenta, bylo jen spravedlivé a v zájmu jich samotných, aby také přispěli k výzdobě města. Tehdy chodil dům od domu úředník z radnice a dotazoval se všech majitelů, ozdobí-li domy prapory a chvojím. Buďtež zaznamenány hovory:

E. W.: Masaryk je pro mne privátní osoba. Když jsem já přišel do Znojma, také nikde nebyly prapory. Nedám žádný prapor. (Úředník vysvětluje a naléhá.) Když je to takové, tedy bych dal jeden prapor, ale jestliže mi jej město půjčí a samo na mém domě vyvěsí. (Úředník si diktuje poznámku o jednom praporu státních barev.) Ne, žádnou státní barvu, pouze v zemské barvě, červenožlutý . . .

J. F.: Ano, vyvěsím prapor, ale jen červenožlutý nebo modrobílý (židovský), možná že oba.

J. G.: Ozdobím dům červenobílým praporem, jen když jej město půjčí. (Úředník vysvětluje, že nemají tolik praporů v zásobě.) Tak můžete jít.

A tak to šlo na všech místech, všude sice přijali nabídku města, ale málokde dovolili vyvěsiti prapor ve státních barvách. Ale má býti rehabilitována tato událost. Když v létě, před rokem, projížděl president Znojmem na Vranov a Bítov, nebylo třeba již žádného ponoukání u Němců a tehdy měl dr. Mareš právo říci presidentovi, že si vzali jeho naučení o rozumném soužití k srdci a za pět let dopracovali se k dobrým výsledkům. A president, jak mi nikdy nevymizí z paměti, zdvihl varovně ukazovák a pravil asi tolik, že doba pěti let je malá, než aby se dalo říci, že poměry jsou trvale utvářené. Ano, malá doba, ale vezmeme-li tento malý fakt pěti let, vidíme, že to je potěšitelné.

Je ovšem mnohdy na nás, abychom s Němci vyšli dobře. Jsou maličkosti, které se zdají malicherné, ale vyhoví-li se jim, dělají dobrou vůli. Příkladem toho je nedávná skutečnost, podle níž v městské radě podal německý zástupce návrh, aby kropicí vozy měly také německé nápisy vedle českých, kteryžto návrh nebylo možno odůvodniti dějinnými právy, ale jemuž bylo pro dobrou vůli vyhověno.

Jednoho času objevila se nad naším územím vzducholoď „Graf Zeppelin“, což zavdalo německému krajinskému tisku, který nad nás vyniká průbojnějším šovinismem a šmokiádou, aby vítal ve vzducholodi, přes to, že u nás nepřistala, novou myšlenku velkoněmeckou, pangermánskou ideu, ach ano, kde si vzpomíná na ty všechny fráze, nad nimiž se potom pohoršoval tisk národně demokratický. Ale je-li všeněmecká myšlenka německého šmoka tak lehká jako vzducholoď, nemusí se nikdo obávat nejhoršího, pořád i šmok je nucen držet se půdy této země rukama i nohama a jen tak říkaje hubou poletuje ve sféře, kam však ruka zákona také dosáhne.

Je německá slavnost. Pořadatelé jsou nuceni si vzíti na lokte pásky. Jaké pásky? Barvy bílé a červené. Ne, nikdy se nestanou odrodilci, aspoň ne dvakrát. Sice tatínek pana S. zakládal Českou besedu, pan S. je dnes předák německých nacionálů a stav se jednou renegátem, nestane se proto dvakrát renegátem. Proto, že by

vzal na rukáv pásku barvy bílé a červené. Je-li však nutno ji míti, budiž, ale obráceně, barvou červenou napřed a za ní bílou, což je tušíme barva města Vídně či Japonska, takže se prosí o pochyby v loyalitě.

Avšak bylo by nespravedlivé neprokazovat i český šovinismus, který je sice krotší, ale proto ještě nikoliv omluvitelnější. Příznačné je, že český šovinismus má své kořeny ve věcech hospodářských a je spíše praktičtější, kdežto německý šovinismus chytá se každé pošetilosti a nemá zhusta žádný účinek. Ale šovinismus sledující praktické účely poněkud, jak se nám zdá, poskvrňuje nacionální snahy a je vyděračný ve jménu vlasti. Stalo se nedávno toto:

Do Jihlavy přijel na inspekci generální inspektor branné moci generál Podhajský a ubytoval se v německém hotelu. Když odjel, octla se v českém krajinském tisku lokálka, v níž se udávalo veřejnosti, že český vysoký státní funkcionář bydlel v německém hotelu, a byla nadhozena otázka, proč nebydlel v českém hotelu, Besedě. Na tuto otázku ani posádkové velitelství 31. p. pl. ani generální inspektor neodpověděli, protože je nikdo dobře nemohl nutit a poněvadž každý rozumný člověk si myslel, že si může generální inspektor spáti, kde chce. Zalíbilo-li by se mu spáti třeba v městských sadech, byla by to pořád ještě spíše věc policie, ale nikoliv žádné veřejnosti. Ale chce-li kdo odpověď, proč generál Podhajský nespal v českém hotelu, pak mu ji bez mučení dávám, přijav ji od vyššího posádkového důstojníka. Bylo mi řečeno, že prostě německý hotel je lepší, a budiž podotknuto, že německý hotelier po celou dobu pobytu generálního inspektora neváhal vyvěsiti na domě státní vlajku na počest významného hosta.

A když už jsme tak daleko, ať je řečeno slovo na adresu českých obchodníků a živnostníků. Domníváte-li se, že český člověk musí k vám chodit proto, že je tu shoda národnostní, pak je to omyl, z kterého vás vyvádí vaše vlastní hospodářská bída. Známe české obchodníky a živnostníky, kteří prostě vzali věc za pravý konec tím, že dali zákazníkům dobré zboží a slušnou obsluhu, bez ohledu na národnost. Pak se stalo, že k těmto českým obchodníkům a živnostníkům chodili i Němci. Namlouvají-li vám, že se jedná o národnostní konkurenci, pak je to lživé, v podstatě tu existuje jediné konkurence jak se patří obchodní, v níž rozhoduje zboží, reelnost a nikoliv národnosti. Tohle až větší část českých živnostníků a obchodníků pochopí, pak nebude jejich situace na horkých půdách tak zoufalá.

LITERATURA A UMĚNÍ

Ferdinand Peroutka:

Styl nade všecko.

III.

Odpovídá zcela této zálibě v přívlastcích, větách vedlejších a v podotýkání, jestliže Vančura, maje se zmíniti o čemkoliv, třeba o měsíčném nebi, je nutkán k tomu ihned něco dodati, byť by to i nebylo podařené:

„nastávala hodina milenců, pohoda, mír a skvělost měsíčního nebe, na něž, majíc hlavu v dlaních, vzhlíží mezi prsty útlá slečna s balkonu nábřeží.

Ta slečna ovšem nemá v románě co dělat a zase zmizí, vyplniviši na prchavý okamžik úkol barevné skvrny. Fakt je také, že tato útlá slečna na balkoně, vzhlížející na měsíc, je známa ze zdrcující většiny barvotisků, jež se zabývají thematem měsíčné noci; ani není průměrného a podprůměrného lyrika, který by ji nebyl zaklel do svých vzdychavých a špatných veršů. Ale takové úvahy, jež by stačily leckterého spisovatele odstrašit od zmínky o slečně, nezmohou nic proti hluboce zakořeněnému Vančurovu přesvědčení, že vždy je lépe něco podotknouti než nepodotknouti. Náš autor patří do generace, která si potrpí na associace. A není-li náhodou po ruce jiná associace než kyčařská, sem i s ní! Neboť princip associace stojí svou důležitostí nad všemi ostatními principy. I vypadají pak věty, plné podotýkání takto:

„Kolben se probudil uprostřed svého empiru a odkládaje čepici plnou snů, zatím co kachnička na umyvadle kvákala po slepičím způsobu, zatím co harfy kanárčích klecí zněly jako tklivá tetička (na jejíž krk byla přiložena dlaha zuřivé kostice) a zatím co všechny zvuky cosi napodobovaly (neboť ještě včera v této světnici spala pětiletá holčička a její slepá loutka ležela dosud v koutku), myslil na všelijaké věci.“

Snažil jsem se tady podtrhnouti věty vedlejší, ale vidím, že to daleko nestačí: mimo sdělení o probuzení je celá tato věta takové vančurovské podotčení. Nevypadá to, jako když vrch byl převržen na vrch? Proboha, proč vlastně takto psáti? Dobrý sloh je nenápadný jako dobrá elegance je nenápadná. Tento styl však ani jednou nevzbudí pocit libosti. Říká se o zpěvácích, že mají knedlík v hrdle. Není tohleto knedlík v peře? Vančura líčí den rusínských vystěhovalců, a na konci toho dne, jako vždy, je puzen něco podotknouti. Napíše tedy:

„Nastával večer po dni plném pohrom, veselí a špatných obchodů, po dni úvodníků o ministrovi, obchodních clech a obrazárně, kterou vystrnadili do sklepů a na jejímž místě zřídí vodní nádrž, kde by si ubožácký poslanec omyl ustálé nohy.“

To je ovšem jako podotknouti pěstí na oko. Jestliže už je zcela nutno na sklonku dne něco dodati a pokochati se epilogem, pak by bylo asi vhodno dodati něco, co by mělo aspoň nějaký vztah k životu a myšlenkám těch Rusínů, jež jsme líčili. Vančura však zdaleka a za vlasy přivleče úvodníky, obchodní cla, problém přestavby poslanecké sněmovny a vystěhování rudolfinské galerie, tedy něco, čím se možná sám autor v myšlenkách zabýval, co však k Rusínům, jejich životu a myšlenkám nemá nejmenšího vztahu. Proč tak činí? Pochybuji, že by pro to byl vyšší a zákonitější důvod než ten prostě, že ho to napadlo. Takto však vzniká celá roztržitost, přeskakování tohoto stylu. Takto autor zcela ničí plastiku toho, co by rád představil.

Vančurovou novinkou jsou přirovnání, která lze nazvat přirovnáními zápornými. Zde nejlépe se ukazuje, jak nedovede odolat tomu, co ho napadne. Chvílemi se mu zdá, že je už věru dost pathosu (v čemž s ním srdečně souhlasíme) a že by bylo lépe strom v pražském parku nepřirovnat k stromu poznání, ačkoliv ta možnost svádí. Jak to tedy udělá? Šalamounsky. Takto: „Pojďte sem, pravil, zvedaje roztržitý obličej ke koruně platanu, jenž se nepodobal stromu poznání.“ Čímž se jaksi vyhovuje oběma principům, i zdrželivosti i metafoře. Nepřirovná přímo strom ke stromu poznání, ale aspoň dá tušit, že by tak mohl učinit a aspoň se otře o ta slova „strom poznání“. Nebo líčí pražské pískaře

a převozníky z Františku. Který z našich mladých autorů, vida vltavské vorače, je tak statečný a tak svůj, aby si nevzpomněl na maják a na populárního Apollinairova námořníka? Proti tomu se nedá nic dělat, asociace je asociace. Vančuru, který k této generaci patří zálibami, byť ne věkem, velmi pálí, že podle zákonů realistického minima není možno nad Vltavou užíti všeho toho materiálu, který moderní francouzští básníci sebrali pro líčení moře; ale poněvadž je těžko slovo maják nechati vůbec na pokoji, udělá to opět šalamounsky: „Jeden z plavců se jmenoval Nikodém, byl nejstarší z rodiny převozníků či hlídačů splavu (neboť ve vnitrozemí tak hlubokém nebylo na vybranou majáku ani podobného úřadu)." Tímto zchytralým způsobem vyhověl mrzutým a nízkým požadavkům skutečnosti i sobě. Nemoha připomenouti maják v žádném smyslu positivním, neodolal a připomněl jej aspoň ve smyslu negativním.

Nevím, jak by p. Vančura přijal charakteristiku, že přes všechnu svou tragičnost je v podstatě krasoduch. Je mnohem blíže Růženě Svobodové než tuší. Jeho řeč je podivně preciosní. Kde by se to lépe mohlo ukázat než na dialogu? Opravdu, jest zhola nemluvitelný, a každý obyčejný muž tu snaží se řečnit, jako by ho na balkoně poslouchala Roxana, velmi náročná ve věcech řečnění. Poslechněme, kterak Vančura dává mluvit pražským vorařům a pískařům. „Eh, stáli jsme řadou majíce v hlavě čekání jako víno," praví jeden z nich.

Od Otokara Březiny by nás tato věta jistě tolik nepřekvapila. „Soudní rada není hrnčíř děsu," praví jiný. Pokud jsem konal studium lidové řeči, říká lid: „dej nám pokoj" nebo „vlez mi na záda". Ale Vančurův lid je lid vycvičený a operní a praví: „Nevnucuj nám své strachy, svá nutkání a pronikavý křik sýčků." Nemluvívám sprostě, ale ještě nikdy jsem k tomu neměl tolik chuti, jako když jsem si byl přečetl tyto náměsíčné rozhovory Vančurova pražského lidu. Působilo by mi to zadostiučinění, kdybych konečně aspoň sám sebe slyšel nazývat věci primitivními, přirozenými a prostými jmény. Po tak vybrané společnosti pražských pískařů a vorařů musí působit osvěživě slyšet trochu hrubosti. Budu-li ještě jednou čísti nějaký Vančurův román z lidového života, prosím vás, nemluvte se mnou den nebo dva, abyste si o mně neudělali špatnou představu. Ale jistě bych raději do konce svého života mluvil jako valdštýnský rejtar než jako postavy z Vančurova románu, které by se asi začervenaly, kdyby měly něco říci obyčejně. „Kde jsou vypravování vížící se ke kameni Línu z Dolního Buku," praví tu vorař, ničе všechen rozdíl mezi sebou a pedantickým profesorem češtiny. A analfabetičtí Rusíni nemluví tu mezi sebou méně krásně; vypadá to, jako by je vláda byla donutila čísti Shakespeara:

„Mlč, hlupáku, mlč o své přízračné vraždě, mlč o hrobu, jejž jsi učinil neznatelným! Shrben a připomínaje psa ses vracel na známé místo, když svítil měsíc, a na druhý den byly tvoje ruce černé hlínou čerstvého hrobu. Ó ubývající břímě! Kolikrát jsi v lekl hrůzyplné kosti z dubiny, houštím, tmou, pod bleskem bouře, jež hřměla pro tebe."

Jestliže Rusíni sami takto mluví, nemohou pak ovšem protestovati, když s nimi Pražané se své strany zase takto konversují:

„Střezte se hluku a trýzně, jež jde s vámi z úvodí do úvodí. Toť lampa, která zůstala rozsvícena uprostřed dne a žhne, ač jí nevidíte. Tyto skály se pohnuly s místa, ale zachovávají povahu hor, po nichž kráčí strašidlo a houká ze všech sil na státního zástupce, který se již probouzí a opět vrtošivě vnímá, neboť staré zvyky z doby císařství přecházejí v útvary republik."

Jestliže po dobrovolném připojení Podkarpatské Rusi k československé republice se našli Češi, kteří takto mluvili k Rusínům, pak si tím lehce můžeme vysvětlit všechny neúspěchy vládní politiky a pomalou konsolidaci na Podkarpatské Rusi. F. X. Šalda v dobách, kdy psal „Boje o zítřek", nebyl by si mohl s Otokarem Březinou dopisovat vznešeněji a složitěji než tu mluví lidé, chtějí-li jeden druhému říci, že mají hlad.

Román končí soudním přelíčením. Jak by v románu, kde vše je preciosně stylisováno a zkrouceno, mohlo býti podáno jinak než také tak? Takže se to stává nesrozumitelným a mystickým všem lidem, kteří nesdílejí Vančurovu hrůzu před obyčejným a normálním výrazem?

„Hle, veselí neustalo, a již vešel soudce, nesa na lokti maličké dítě. Již usedá a maličko zvážněv praví:

Největší trest, jejž vám můžeme uložiti, je desetiletí. Je to desetiletí míru, ztrávíte je o hladu a bez hoře.

Pilipanincovi náleží méně; vezměte za vděk třemi lety. Toť doba, po níž se kdysi u vás sloužívalo ve vojště."

Tak to vše tedy dohromady není nic jiného než krasořečnictví, ač autor sám o tom možná smýšlí jinak. Anekdota vypráví, že desítiletý Arne Novák šel s kamarádem do lesa a někdo je potkal a ptal se jich, co to nesou v torbě. „To nám," odpověděl mladičký rétor, „starostlivá matička dala skývu živného chleba a hrudku chladivého másla, kdyby nás v hlubinách lesa překvapil zákeřný hlad." O Arne Novákovi každý ví, že je to rétor, a už jsme si zvykli na tento interesantní detail české literární historie. Ale je to krasořečnictví jiné, spontánní, které srostlo se svým mužem. Jsem pevně přesvědčen, že Arne Novák ze spaní nemluví méně krásně a s méně nákladnými metaforami než ve bdění. On krasořeční jako pták zpívá. Ale Vančura krasořeční, jako když horník těžce doluje uhlí. Nemůžete nepostřehnouti námahu a pot v jeho psaní. Vzbuzuje dojem, že stále vzpírá stokilovou činku. Metafory Arne Nováka se hrnou z nějakého vnitřního přebytku, který možná je groteskní, ale je přirozený. Vančura naopak aspoň jednou na každé stránce ve vás vzbudí dojem, že musí úsilovně vyškrabovat rendlík svého ducha. Konečný výsledek je únava autorova i čtenářova. Oba sedí vedle sebe, těžce oddychujíce.

Zajisté p. Vančura může se odvolat na svobodu uměleckého tvoření a říci, že si to může dělat, jak chce. Pravděpodobně také tak činí. Pokud jde o otázku práva, jistě má pravdu. Může třeba v příštím svém románu ještě zmnožiti počet svých metafor, které už teď vrhá v králičím množství, může, jak už začíná, dělati ještě metafory o metaforách; může říci, že věc, již označíme, dejme tomu *A*, podobala se věci, kterou označíme *B;* ta opět upomínala na *C;* část tohoto *C* upomínalo na něco z *D*, a *D* bylo od *E* k nerozeznání. Může cokoliv dělati s ubohým čtenářem, jenž má jen jediné právo: knihu zahodit. Ale je styl opravdu otázkou práva nebo svobody? Není to spíše věc umění přesvědčovati? Žije ve spisovateli Vančurovi více hrdé vědomí, že si může dělat, co chce, než touha, aby napsal a vylíčil to, co chce, aby čtenář tomu uvěřil, viděl to před sebou a byl tím nakažen? Tomuto prvotnímu úkolu stylu je Vančurův sloh velmi na překážku. Ruší a píchá jako ježek. Psán bez veškeré spontánnosti, ničí také všechnu čtenářovu spontánnost. Každý, kdo čte „Poslední soud", má před očima jednu hlavní událost: že pan autor se

pere se svým stylem. Všechny ostatní události, které autor snad chtěl sdělit, blednou a pozbývají významu před touto událostí hlavní. Není věci ani události, která by mohla plasticky vyniknout mezi barokními vypuklinami tohoto slohu. Tvary a děje jdou tu z mlhy do mlhy. Jednající osoby jsou posety modřinami a boulemi, jak se uhodily o metaforu. Vše, co se děje, je zabaleno jako švestka do knedlíku. Jak nedospělé je to v podstatě! A jak všichni, kteří dnes snad ještě před tímto černokněžnictvím sedí v hypnotisované uctivosti, uvidí už za rok nebo za dva, že je to zhola nečitelné!

Má-li Vančura dobrého přítele, ne nějakého takového, který se snad sám chystá napodobiti jeho pošetilosti ve spisování, nechť si jde k němu o radu. Neboť je v těžké krisi, i když snad sám toho necítí. Bude-li to přítel dosti inteligentní, dá mu jistě tuto radu: zkuste nyní napsati román bez jediné metafory, uložte si spartánskou kuru; jen tak se vám podaří dostatečně obrátit svůj zřetel od povrchu k obsahu, bez čehož nemůže býti velkého spisovatele; bude-li to pro vás těžké léčení, pamatujte, že vašich neřestí je mnoho a že bez tvrdosti k sobě nevyváznete. Je možno, že Vančura bude váhat nebo že ze vzdorovitosti bude ještě nějakou dobu takto psát. Je-li v něm však to jádro, které jsme se v něm domnívali viděti po „Pekaři Marhoulovi", nepochybuji, že konec konců přece jen vezme na dosavadní nádheru svého stylu železné koště a oprostí se od dosavadního ryze vnějškového nazírání na vzhled umění. Nevím, z kterého obrácení bych mohl míti větší radost.

Jiří Frejka:

Hledá se moderní comedia dell'arte. I.

Divadlo má stejnou p o ř á d a j í c í schopnost jako každé jiné umění (a umění má tuto schopnost jako každé jiné myšlení). Myslím tím na onu schopnost divadla, s níž vyrve z chaosu všedního života pojednou určitou postavu, kterou doposud jsme si neuvědomovali jako odlišnou třeba od maloměstského průměru. Odděliv ji jednou, nakládá s ní jako s něčím samostatným a odlišným, a my diváci si náhle uvědomíme, že před námi stojí zcela zvláštní t y p, jménem na př. Špejbl, který budeme ode dneška poznávat, odlučovat z davu, hodnotit zvlášť.

Divadlo — aspoň se tak leckdy zdá — jako by uskutečňovalo kus Platonovy metafysiky. Jako by zhmotňovalo ideje, podle nichž je stvořen svět. Platon vykládaje metaforicky své ideje žádá, abychom si představili, jako bychom seděli v jeskyni zády k nim, nemohouce obrátit tvář. Na stěnu před námi dopadají pouhé odlesky, pouhé stíny těchto idejí — to jsou skutečné věci — velmi nedokonalé v poměru k ideám.

Platonova koncepce jistě neobyčejně básnicky vyjadřuje lidskou touhu vytvořit si nadskutečný svět, svět neomylný, bez náhod a chyb, svět absolutně dotvořený, jehož potřebu vidíte svým způsobem uskutečněnu v divadle. Scéna je jakoby svět idejí, které ovšem nebyly dříve než chaotický svět, nýbrž vznikají teprve z něho jako jeho nadstavba, jako vysublimovaná a nějak povýšená skutečnost, skutečnost na kothurnu, skutečnost za rampou.

Ale t y p y Jagů nebo Solnessů si ověřujeme zpátky na svých známých. Jaksi nazpět se ptáme, zda tento typ je opravdu takový, setkáváme-li se s ním a podobně. A důsledek? Že počneme vidět lidi ne už v jejich obvyklé podobě, ale pod zorným úhlem typů. Jde to tak daleko, že nevidíme už průměrné občany, že nevidíme to, co je všem s p o l e č n é, že vidíme jen rysy, jež o d l i š u j í.

*

Ale divadelní organisátor, ať je jím režisér nebo protagonista, nezná jen tuto potřebu zobjektivisovat si lidské typy, nýbrž hledá ještě nějaký další výklad. Nevsazuje typy do nějakého absolutního prostoru (třeba by se někdy zdálo, že jím divadlo jest), nýbrž staví je do nového celku na jeviště, a hlediště, obecenstvo je mu ozvučnou deskou, na niž teprve promítne svoje postavy a nechá je tam rozeznít: v myslích diváků i tvůrců se rozbleskují nová hodnocení lidí, nové soudy, nová nadšení nebo nové odsudky, prostě jevištním typem se otvírá průhled do společenského vrstvení, a ona snadná přehlednost, kterou dá jeviště, dovoluje, abychom hodnotili své okolí i sebe samé. Abychom objevovali morální these morálních lidí a — shledávali je příliš lehkými. Abychom — s datem a platností alespoň roku 1930 — dávali správný přízvuk a příslušné hodnocení pověrám i ideám svého roku, abychom měřili každý z jevištních typů (budiž to dovoleno říci) se společenským i lidským ideálem. Gauner, kterému se podařilo utéci, ohodnocený poznámkou: „Ten v tom umí chodit, na toho si nepřijdou", není tak hoden pranýře jako pan účetní, který pronesl ten soud. Nemyslím tím, že pana účetního postavíme na jeviště a budeme pokřikovat: „Podívejte se na potvoru", ale že jej postavíme před jeho vlastní nejvnitřnější soud, který přezkoumá jeho žebříček hodnot.

Divadlo, hovějíc zlenivělé atmosféře poválečných mozků, příliš se sblížilo s filmem a jeho nenáročnou banalitou. Polechtává tam, kde by mělo výt vzteky — a tak zvané intelektuálské vrstvy se dnes dávají polechtávat snad nejraději. A přece v kořeni dnešního divadla musí být ú t o č n o s t. Musí mít ž i v e l n o u p ř e s v ě d č e n o s t p r a v d y a l ž i a a b s o l u t n o s t i o b é h o. Raději ať přežene, než aby v rozhodných okamžicích selhávalo, odpovídalo polovičatě, ať tázáno nebo netázáno. Což se mají jediným aktuálním divadlem státi noviny, denně hodnotící každou událost a rozmělňující lidi na drobné každodenní smetí?

Je tu potřebí soudů nadřazenějších a vášnivějších, řízených celou vahou jednoho z nejmonumentálnějších umění, soudů při nejmenším říkaných za vlastní generace. Ale soudů c e l o l i d s k ý c h. Je nezbytno mluvit o vášnivé odhodlanosti k černým nebo bílým soudům všem, kdož neznají jiné vášnivosti než z b ě s i l o s t p r o s t ř e d n o s t i.

Hledejme dramata útočící na ně s platností ne jinou než 1930. Kdož ví, snad bude tato platnost prolongována na rok, snad na století, to není naší věcí. Rozhodující je aktualita tohoto roku.

*

(D r a m a t u r g a t y p.) Dnes je jistě doba, ze které vyrůstají typy příštího divadla jako z tučného a žírného podhoubí. Nový stát, který potřebuje representanty všech svých duchových i hmotných hodnot, nalézá jen na vše odhodlané lokaje. Neobyčejná potřeba vedoucích lidí; společensky vzduchoprázdný prostor, který má býti zaplněn; gentry, která nedávno ještě o své urozenosti ani nesnila; pýcha, pocházející z peněz nebo ouřednické moci: to všechno je půda neobyčejně úrodná

na charaktery pokřivené, přebujelé, gascogneské, hochštaplerské, nadmuté i ježaté. Umět předvést tragikomický přírodopis současného českého života v celém jeho rozvrstvení!

Neustále se mi vrací myšlenka na středověk, kdy ve střední Evropě mezi 10. až 16. stol. se formují v duchovním divadle základy divadla lidového a konečně i divadla současného, kdy z prvotního reprodukování biblického příběhu (jenž byl napřed myšlen mysticky mimo čas a prostor) se stává skutečné, živé, současné divadlo. V životě se hledají nápady a předlohy ke scénám (po nejznámějším příkladu Mastičkáře) a již v těchto scénických anekdotách pomalu roste nemystický, charakterologický kořen našeho divadla a naší dnešní vnímavosti.

Ano, toto divadlo má už i svého dramaturga a režiséra v jedné osobě. Je to regent představení, a ať se jmenuje Renwart Cysat či jakkoliv jinak, bývá to často opravdový divadelní tvůrce. Divadelník, toť někdo, kdo věčně hledá lidskou barvitost. Někdo, kdo neustále stopuje individuality co nejvyhraněnější, hledá jejich rozpětí i meze. Divadelním lidem je vrozena tato vášeň, s níž stopují člověka. Hledají jej kolem sebe i v minulosti i jej předvídají. Podobají se skutečným stopařům, hledajíce znovu a znovu novou a novou osobnost, seznamujíce se s ní a tvoříce ji pak nanovo sebou samými a na jevištích.

Regent pašijové hry měl ovšem nejprve reprodukovati biblický příběh, ale samo obecenstvo jej přesvědčilo, že je tu bohatší a širší pole působnosti. Regent se stává vedle dramatiků prvním sběratelem lidí a lidských typů přímo v našem smyslu režijní práce a staví je v bolestně pestrý kaleidoskop před své obecenstvo. Je mu o to blíže, že je z jeho řad. Básní své scény uprostřed života a žije současně nejen se svými scénami, ale i se svou dobou, jejími lidmi, jejími vášněmi, jejími sociálními i osobními předsudky. Okolí tohoto básníka, režiséra, inspicienta a napovědy v jedné osobě je prostředím extrémů jako každé prostředí, v němž kultura má teprve dozrát. Je to prostředí mučidel i žíznivé víry i jemné učenosti, země je vojácká, výbušná a primitivní. Moderní Evropa se teprve rodí, je novinou, jež mnohem ještě později se stane zemí kulturně rovnovážnou.

A nezapomeňme: všechna činnost je uspořádána v cechy (a divadelní umění často není ještě ani nízkým cechem). Šlechtictví jako by samo bylo „cechem" lidí se zvláštním právem na uplatnění vlastní tvořivosti. Cechy duchovenské, řemeslnické, učené, snad i cechy ničemů a trhanů. Cechy poutají lidi. Cechy zde stojí jako pevná sociální hranice. Rozlišují se jimi lidé. Do této ohraničenosti přicházejí takoví regenti pašijových her, často lidé s citlivostí a žádostivostí básníků zmocnit se světa kolem sebe jevištěm.

Jsou strháváni prudkým a primitivním životem ulic svých měst. Snad jsou to nejednou lidé mladí a ambiciosní, zcela poddaní svým citům, pocitům, vášním a vybuchující mentalitě, která je žene z krčmy ke studiu a od pouliční rvačky k pouliční děvce a zase do společnosti nejkultivovanějších lidí své doby. Účastní se všeho. Tito dávní režiséři jsou zajati hrozným divadelním hladem po lidech a jejich světě. Jsou to lidé, kteří hledí zachytit plnost života, aby jej vložili do plného divadla. Jimi a jejich prožitím ulice třeba pro pašijové účely vede cesta k modernímu divadlu.

Často je mezi regenty her vidět jaksi tragedii lidí mimo třídu, mimo kastu, mimo cech. Tragedii srdcí příliš živých, příliš náročných, příliš milujících, tragedii srdcí, jež svůj život divadla žijí na směnku, aniž se starají, jak ji zaplatí. Ale tito lidé ztrácejí rozhodně smysl pro mystiku na jevišti. Namísto tajemného obřadu plnokrevný obraz, charaktery, více charakterů! „Světu jaksi držeti zrcadlo" — ale to není imitace skutečnosti, neboť zrcadlo nesmí být přeplněné a musí se do něho vejít representanti, typy, několik za všechny, několik za chaotickou a rozvířenou současnost těch století.

Ostatně — vedle posvětšťujících se duchovních her roste ve Francii farce, v Německu Festnachtspiel. Obojí je výkřik o potřebách spodiny rasy, projevení zdravého divadelního pudu, prohlášení neodvislosti hospod a tržišť od nábožného vzrušení.

Čert a blázen byli hlavními osobami Festnachtspielů, „mravně-negativní a intelektuálně-negativní" vedle sebe. Nezáleží na genesi těchto postav (mají původ ve slunovratových tancích, zejména čert), ale zase na tom, co si do nich vmyslili, co do nich vecpali ze sebe samých ti řezníci a kupci a měšťani se svými ženami, děvečkami, tovaryši a dětmi, kteří jako by se všichni rozběsnili a odhazovali do kanálů a forem těchto postav se sebe všechno tíživé a negativní, všechno příliš ostré. Čert i blázen i sedlák i ostatní jsou překarakterisováni. Nadmíra, přepětí charakterisační je něčím, co obecenstvo sleduje a prociťuje s úlevou. Jako by to byl ventil těch lidí z pařeniště těsného a rozžhaveného, kterým bylo středověké město. Ano, byli přese všechno lidé, kteří čarovali: dovedli zabíjet někoho pomocí voskové jeho podoby, kterou probodali. A maska na člověku, člověk ne sám v sobě, ale někoho hrající, herec karikující určitou vlastnost, herec charakterisující — v tom bylo cosi nově mysteriosního. Bylo to mysterium fixace a osvobození „ďábelskosti" v divácích. — Máte vždycky dojem chvatu, slyšíte-li a čtete-li o těchto představeních. Čert i blázen byli beránky, snímajícími nadživené charaktery, ulehčujícími jim směšností a persifláží.

Syrový charakter je přímo přenášen ze života na jeviště, aby zde byl zbaven své překrvenosti, své brutální skutečnosti. Aby byl poněkud umrtven tím, že je posazen do nadskutečného a mimopraktického světa. Katharsis jevištěm.

DOBA A LIDÉ

N. Melniková-Papoušková:

O buržoasnosti.

Nezkušený člověk, když se setká ve filosofické knize se slovy duše, duch, mona nebo jiným termínem, obrací se k speciálnímu slovníku, ve kterém nalézá, že daný pojem znamená to neb ono a u jednotlivých filosofů, jejichž jména jsou tam uvedena, nabývá zvláštního odstínu nebo významu. Tak se otázka řeší dosti prostě, při čemž nikomu nepřijde na mysl zavrhovat terminologii Aristotelovu nebo Kantovu a vystupovat proti jejich názorům a konstrukcím; takový protivník říká: já rozumím pod duší něco jiného, vykládá, dokazuje svůj názor a vede pak boj dále už se stejnou

zbraní. A tak po vnější stránce věda, která má pověst vědy nejtemnější, je fakticky propracovanější a klasifikovanější. Jinak je tomu s humanitárními disciplinami, jež se pokládají za dostupné i lidem bez speciálního vzdělání. V historii, literatuře, ba i v sociologii a filologii je terminologie a v důsledku toho i vymezení, to jest konkretisace pojmů, v počátečním stadiu; jsou v nich vyhraněny jen ty nejzačátečnější pojmy, kdežto varianty se ponechávají vůli boží a náhodě. Avšak to ještě není poslední stupeň, ke kterému dospíváme v revuálních a novinářských diskusích, nemluvím-li už vůbec o prosté řeči. I když v takovém případě existují uznané termíny, užívají se ve všech svých významech a žádná z debatujících stran nestará se o to, aby ujasnila sobě i jiným podstatu užívaného slova. Tak nastává skutečné babylonské zmatení jazyků nejen ve výrazech, ale i v hlavách, což se své strany způsobuje nepřetržitý bezplodný boj, který si vyžaduje mnohdy dosti těžkých obětí.

V souvislosti s komunistickým hnutím, ruskou revolucí a vznikajícími z nich sociálními a politickými srážkami začala se mnohem častěji než dejme tomu před padesáti lety vyskýtat slova „buržoasie" a „buržoasní". Se všech stran se jimi háže jako míčem, užívá se jich jako lehké a pohodlné zbraně, dodává se jim negativní nebo alespoň ironický odstín. Pod vlivem této povšechné nálady a nátlaku i ti, kdo by se mohli v pravdě pokládat za buržoy, snaží se zbaviti se nějakou důstojnou formou tohoto názvu. Takové chování je zcela pochopitelné, uvážíme-li, že v běžném užívání, to jest v představě většiny znamená člověka, nadaného mnohými nelichotivými vlastnostmi, jako je egoismus, lakomost, úzkost myšlení; kromě toho pro komunistické ajim blízké massy buržoa splývá s kapitalistou, utlačovatelem a nepřítelem dělnické třídy. Být buržoasním znamená podle této terminologie být tupým, necitelným, nepřátelským k pokroku, k umění, ke všemu mladému a svěžímu, co přináší další pokolení. Kdo pak nebude utíkat jako čert od kříže od takového pojmenování? Nikomu se nechce stárnout a mladí jsou přec náchylní ke všem druhům umění a tímto slovem oddělují se od těch, kdo jich domněle nechápou, a omlouvají všechny své krajnosti.

Řekli jsme, že slova buržoa užívá se nyní častěji než dříve a to je správné fakticky, ale podle podstaty vkládal se dříve týž obsah do jiné skořápky: měšťák nebo šosák, kterými se vypalovalo znamení protivníkům. Výbuch nelibosti, podobný našemu, nalézáme v době romantismu, kdy synové „mladé Francie" nebo „mladého Německa" dělali všechno, aby se oddělili od „filistra" a také jej trochu postrašili a pokazili mu život. Dlouhé vlasy, široké klobouky, šílené vesty, výkřiky, objetí a polibky na ulici, stejně jako krvavá dramata, nekonečně city ve verších i v próze mířily do jednoho cíle, to jest do pohrdaného buržoy. George Sandová nosila mužské kalhoty a dýku ve vlasech a italští i ruští futuristé mazali lepem židle v hledišti, nosili žluté bluzy, lžičky v knoflíkové dírce a nazývali svou výstavu „Tramvaj B". Nejzvláštnější je, že byla to právě buržoasie, která ve všech zemích chodila na podobná představení a výstavy a že jejich autoři a zakladatelé bili nejvíce právě do drobné buržoasie, která materiálně byla přechodným článkem a nejlépe by mohla pochopit jejich cíle a snahy.

Vedeme-li od epochy romantismu linii ještě trochu dále zpět, uvidíme, že vlastně byla to přec buržoasie, která očistila pole, na němž vykvetly takové květy a měly možnost nádherně se rozvinout, neboť pro každý protest a přelom připravují půdu méně krajní a ostré, ale vytrvalé směry. V daném případě velkou francouzskou revoluci nemůžeme nazvat malým zjevem, ale její hlavní síla směřovala jiným směrem. Jedno je jasno, že sansculoté nebyli proletariátem v našem slova smyslu, nebyli ani bezkalhotníky, nýbrž jen lidmi, kteří nenosili privilegovaných krátkých kalhot, culots, ale natahovali si na nohy nynější běžné dlouhé pantalony. Oblek a móda jsou maličkost, ale charakteristická maličkost. Nikdy se nesmí zapomínat, že ti, kteří nepřijali dlouhých kalhot přímo od drobného francouzského buržoy, přijali je s růstem demokratických anglických idei na pevnině od ostrovanů, kde přes ohromný význam šlechty buržoasie má stejně rovná práva, jako starou tradici.

Všechno, co jsme řekli, může se týkat plnou měrou i naší společnosti, která ztratila nejen šlechtu, ale do nedávna měla i velmi málo národní buržoasie, chápané ne-li jako kapitalistickou třídu, pak alespoň jako pevně semknutou vrstvu. Na druhé straně drobná buržoasie spolu s přimykajícími se k ní řemeslníky tvořila skutečné obyvatelstvo města, které neslo na svých bedrech předběžné revoluce a posléze válku a převrat. To znovu připomíná, že buržoasie naprosto nebyla absolutně pasivním živlem a že její aktivnost bývala mnohdy velmi pronikavá. Mimoděk přicházejí na mysl dva velmi charakterističtí malíři, kteří vyšli z této třídy a pracovali pro ni. Ve Francii byl to v 18. století Chardin a u nás v 19. století Machek. Oba vyšli z více než skromného prostředí a u obou jejich směry se neshodovaly s převážnou tehdy linií. Chardin, ač se narodil již v 17. století, neměl nic společného s panujícím tehdy manierismem a neznaje téměř nic o Holanďanech, našel v sobě sílu zobrazit celé kouzlo tichého života měšťana jak v drobných žanrech, tak ještě více v zátiších. Vidíme u něho také onen žehnající poměr ke hmotě a věci, jaký proráží v dekoracích interiérů u P. Brueghela staršího, ale bez jeho složitosti a pohybu. Řekla bych, že u P. Brueghela je to demokratismus, vstupující po prvé ve svá práva, kdežto u Chardina demokratismus, znající svou cenu a věřící ve vítězství. Bylo třeba mít mnoho síly a vědomí své oprávněnosti, aby se tak malovalo mezi Poussinem a Watteauem. Pokud jde o Machka, tu je pravda, že neprotestoval ani proti akademismu, ani proti historické panující škole, ale sám maloval to, co bylo jemu samotnému a jeho stálým zákazníkům ze všeho nejbližší. Samotný žanr jeho portrétů, mezi kterými nenalézáme vznešených šlechticů, ale zato mnoho prostě zámožných lidí, na příklad profesorů a učenců, má odstín solidnosti, určité pomalosti a toho, co se tehdy nazývalo bodrostí. Jen podobizna Hanky ukazuje, jak se vkrádal do tohoto prostředí dekorativní romantismus.

Ale mnohem jasnější představu o české drobné buržoasii než Machek, kterého jsme uvedli jen jako příklad, podávají nedávno vydané vzpomínky Kavalírové („Paměti babičky Kavalírové", Praha, Topič, 1930). Autorka této knihy, která žila v prvé polovici minulého století, vyšla z řemeslnického prostředí a vlastním přičiněním a úsilím pozvedla se na stupeň měšťanstva, majícího možnost dovésti děti už k doktorátu. Abych nemluvila na plano, uvedu úryvek ze vzpomínek, popisující její dětství a podmínky života drobného člověka v Čechách na konci napoleonských válek: „Ten zlej čas žádnej nekoupil ani skleničku, každej musel rači koupit co moch sníst, aby se jen trošku najed. Já pamatuju, dyž sem chodívala na rynk z mošinkou pro štvrci Bramborů a nosívala sem za ně vosumnáct krošů a mezi nima bylo polovička pedlínů. Sázívali je Sedláci pro prasata, bej-

valy moc ourodny a dyž bylo zle, tak je míchali dohromady, a ať byly jaký chtěly, přec všecky dycky prodali. Žito bylo za padesát zlatých korec. Na maso a máslo koupit, to nebylo ani pomyšlení; pro drahotu museli jsme skoro nemastný jíst. A šatstvo taky tak bylo drahý: Za 2 f 15 loket kartounu a jiný potřebný věci všecky byly túze drahy. A zdrava tak drahá nebyla ani k dostání. Lidé penize v rukách nosili, a nemohli za ně nic koupit.“ Dcera a žena nejprve dělníka, pak obchodníka sklem a posléze majitele několika skláren, vyškrabala se z chudoby, ale pojmy o penězích, o šetrnosti, o životním pořádku zůstaly u ní stejné. Není zbytečné při tom podotknout, že její syn F. Kavalír byl účastníkem nepokojů roku 48 a v příštím roce byl odsouzen na 13 let do vězení. Tento fakt je charakteristickým pro to, v jakých kruzích se tehdy a také mnohem později probouzelo národní uvědomění. To všechno není žádná novinka, nýbrž spíše stará pravda, která žije sama sebou, kdežto nová hesla vedou svůj nový život a vytvářejí na každém kroku protiklady. Každá idealisace v daném případě byla by nemístná a zbytečná. Představovat si Kavalírovou a jí podobné jak v minulosti, tak v přítomnosti jako příklad hodný napodobení, bylo by nesmyslné, ale na druhé straně nelze absolutně ničit a zavrhovat onen maličký, ale velmi konkretní ideál, v jehož jménu žili a který chtěli realisovat, byť jen ve formě svého starosvětského státu. Končíc své paměti, Kavalírová v několika řádcích popisuje, jak by se jí chtělo žít a jak se má žít: „Dycky sem byla, dyž sem byla mladá, žádostivá, jen abych si mohla moji mladou domácnost dycky v pořádku držet, a to mi nebylo možny nikdy docílit, proto že sem měla, milý Děti, vás moc. A kde sou malý Děti, jedno za druhým, až je jich 12náct, v těch létech může Matka málo dobreho okusit, a dyby pracovala jen co je jejího možneho, nejni ji možno se uspokojit, aby všecky věci do pořádku přivedla. Tejť bych mohla, jak sem byla žádostivá, svou domácnost mít v pořádku; zas sem k tomu už stará a nemožná a někdy churavá, tak že mi nejni možny, abych si sama, jak sem byla zvyklá, mohla věci uspořádat. Musím, co myslím a chci, aby všade bylo dobře, Čeládce povídat. Co sem, dyž sem byla mladá, za hračku a honem sama udělala, tejť mi nejni možná! Každý sehnutí a někdy i myšlení mi škodí, tak že sem si nikdy nemohla pomyslit, jak je Člověk k starosti nemožnej a bídnej a všecko Člověka opustí. Čeládku sem dycky mívala věčím dílem hodnu, uměla sem ji hodnou udělat. Čeládce musí někdy umnět páni vyhovět a někdy něco strpět. A jak si ji navykne, tak ji má. Vesely holky a nebo služky mivala sem dycky ráda. Dyž byly mladý, zdravý a veselý, jednala sem s nima vlídně a upřímně a za to byly hodný, ale pro to, né každá. Některá je hloupá jako snop; myslí, dyž něco řekne, že je túze dobře a zatím to až bučí; ale ona chuďas jináč neví, jako to má říct. Tak ji musíme ponaučit i jistě to podruhý jináč ví, jak říct. Dyž něco na nic vyvedly, řekla sem po dobrem a poslechly líp než po zlem, a dycky bylo dobře a ticho. A celej základ je — po klíčích pozorně jít.“

Myslím, že z toho je zřejmo předně, že mezi drobnou a velkou buržoasií existuje ne-li propast, tož velký rozdíl, a za druhé, že buržoasnost může z negativní kvalifikace stát se positivní. V této chvíli není zřejmých příčin pro radikální změnu situace. Vnější příčiny ovšem prodělaly změnu, zato vnitřní vyvíjejí se mnohem pomaleji. To bude zvláště správné, myslím, pokud jde o prostředí, ze kterého vychází inteligence, to jest to, které konec-konců přec jen pohybuje růstem společnosti. Na příklad v Rusku v 19. století vykonala polovičku všeho drobná šlechta, blízká evropské buržoasii a měšťanstvu, které se ve svých vrcholcích vyrovnávalo šlechtě. V téže době v Čechách bylo každé jméno, ať vezmeme kterékoli, spojeno s měšťanstvem hlavního města nebo provinciálním. I když připustíme, že určitá šlechtická skupina hrála značnou úlohu při založení význačných osvětových a humanitárních institucí, přece byla jen jednou ze složek a za druhé byla prosáklá oněmi humanitárními ideami, které směřovaly k vyrovnání tříd a stavů. To platí také o buřičích. Kým jiným, než měšťanem rodem byl Mácha, stěžující si na úzké poměry a nucený pro svá díla brát nikoli ze života, ale z fantasie nebo z cizí literatury. Ostatně pro básníka není důležité skutečné prostředí, ve kterém žije, ale osobní možnost protestovat a stěžovat si. Osobní a sociální životní poměry Máchy a lorda Byrona byly si velmi málo podobné, kdežto v jejich poesii je na první pohled nápadná příbuznost nespokojenosti a protestu. Totéž lze říci i o Fričovi, z jehož vzpomínek je jasně patrno, že proti měšťanstvu, do kterého vrostl všemi kořeny své bytosti, protestuje jen proto, že nechce vypadat jako obyčejný básník, ale jako pronásledovaný, to jest dvakrát modernější básník. Kým jiným než odměřeným a opatrným měšťanem byl i Palacký, který právě proto nemohl se shodnout s Bakuninem; nerozdělovaly jich konečné cíle, ale taktika, kterou si ruský anarchista představoval velmi bohémsky, to jest se stálým spalováním korábů a mostů, za kterými nic a nikdo nebyl, což ovšem bylo úplným opakem českého historika.

Opakuji, že není žádných historických důvodů k předpokladu, že se situace radikálně změnila, že totiž být buržoasním znamená být zároveň skoupým, tupým a zpátečnickým. Že takový prvek existuje v každé společnosti, o tom není pochyby, ale úlohy se i zde často mění: jednou je egoistickým ten, kdo vystupuje proti revoluci, po druhé ten, kdo ji pozvedá výlučně ve jménu svých vlastních práv. Řekne se, že v takovém případě je to jen spor o slova. Ne, o termíny, které přece něco znamenají. Už v evangeliu stojí, že se nesmí nalévat víno do starých měchů, jinak prasknou. Tak nelze užívat půl století téhož slova, když se mu dává shodný význam, ale upotřebuje se pro různé reality. Pokusili jsme se rekonstruovat původní smysl slova tím, že jsme ukazovali na neúčelnost užívat ho u nás ve vulgarisovaném smyslu. Možná, že by bylo správnější vynalézti nové slovo, ale to je už věcí filologů a linguistů, my jen ukazujeme na určitou nepřesnost a potřebu.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Jar. Adloj:

Svět a Slovanstvo v číslech.

Snad to zní poněkud přehnaně, ale někdy i taková obyčejná věc, jako je způsob snídaně, poví nám stejně jako učený třeba rozbor kulturního stavu toho i onoho kraje. Nikdy nezapomenu na příklad na malou vesničku slovenskou, kde před válkou jsme, dva studenti-turisti, nemohli ráno k snídani dostat v hostinci mléko. Lidé tam před našima očima chodili s hrnky nebo posílali děti pro snídani — do hospody! Kořalka a chléb(!), to

byla obvyklá snídaně té ubohé malé vesničky a hospodský se divil, že my bychom chtěli k snídani — mléko! Mléko sloužilo tam výhradně k výrobě másla a máslo prodávalo se, aby bylo na kořalku... Nemyslíte, že pro posouzení kulturního stavu té vesnice stačilo vidět jednou tamní snídani?

Snad zní to paradoxně, ale na případu této vesnice chtěl bych upozornit, že někdy zapomínáme, že nejen naše civilisace, ale snad i kultura závisí — s odpuštěním — od dobytka větší měrou, než bychom byli ochotni připustit. Ale obraťme se raději do konkretnějšího světa národohospodářského uvažování.

Přibližný stav hovězího dobytka na světě udávají nám tato statistická čísla:

1.	Britská Indie (1921)	164·9	milionu kusů
2.	Spojené státy americké (1924)	66·8	„ „
3.	Brazilie (1922)	34·2	„ „
4.	Sovětské Rusko (1922)	31·8	„ „
5.	Argentina (1920)	27·3	„ „
6.	Německo (1923)	16·6	„ „
7.	Francie (1923)	13·7	„ „
8.	Australie (1921)	13·5	„ „
9.	Anglie a Irsko (1921)	11·8	„ „
10.	Kanada (1923)	9·2	„ „
11.	Unie Jižní Afriky (1921)	8·5	„ „
12.	Polsko (1921)	7·9	„ „
13.	Italie (1920)	6·2	„ „
14.	Rumunsko (1922)	5·9	„ „
15.	S. H. S.-Jugoslavia (1921)	4·8	„ „
16.	Nový Zéland (1922)	4·4	„ „
17.	Československo (1922)	4·4	„ „
18.	Španěly (1921)	3·7	„ „
19.	Švédsko (1920)	2·7	„ „
20.	Dánsko (1923)	2·5	„ „

Z dalších zemí přes 2 mil. kusů mají Uhry, Chile, Mexiko, Nizozemí a Rakousko, okolo 1·5 milionu kusů mají pak Japonsko a Švýcary. Slovanské Bulharsko je s počtem asi 900 tisíc kusů mezi posledními ve statistice.

K těmto číslům však je nutno přičinit aspoň některé poznámky.

Především nutno si uvědomit, že tato čísla s a m a o s o b ě naprosto nestačí, abychom podle jejich většího či menšího počtu chtěli stanovit n á r o d o h o s p o d á ř s k o u c e n u tohoto národního majetku té oné země. Tak na př. vysoký počet skotu v Indii ani zdaleka neznamená, že by Indie byla v chovu hovězího dobytka na prvním místě. Musíme uvážit, že velká většina domorodého obyvatelstva indického je náboženského vyznání brahmanského nebo budhistického, které zakazuje zabíjeti zvířata a živiti se zvířecím masem. Což nečteme vždy čas od času zprávy z Indie, udávající kolik bylo kde zabito lidí v bitkách mezi mohamedány a Indy vzplanuvších o krávu? V Indii hovězí dobytek slouží především k tahu, k obdělávání polí atd., jak vysvítá konečně již z toho faktu, že na 166 milionů skotu (velké procento buvolů) připadají jen necelé 2 miliony koní.

Dále je třeba míti na paměti, že jak celkový počet dobytka někdy kolísá podle úrody nebo neúrody, podle celní ochrany nebo neochrany a podle řady jiných faktorů zemědělských, tak také mění se během doby i poměr mezi dojnicemi a dobytkem jatečným podle toho, jde-li o chov na maso nebo na mléko. Průměrnou situaci určují snad čísla ze Spojených států (z 66 mil. celkového počtu je asi 30 mil. dojnic a ze Švýcar, kde na 1·5 mil. celkového počtu dobytka připadá asi 880 tisíc dojnic.

Konečně nesmí se zapomínat, že v jedné stáji třeba a se stejným krmením může dát jedna kráva dvakrát tolik mléka než druhá, že totiž záleží i na plemeni! Jako přibližný asi průměr pro „civilisované dojnice“ můžeme brát asi tak 2000 litrů mléka ročně, jsou však dávající mnohem více. Při správném chovu a dobrém plemenu není průměr 4 až 5 tisíc litrů do roka ničím nedosažitelným. Rekordní výkony pěstitelské pohybují se okolo 8 až 9 tisíc litrů mléka a ať díváme se na rekordy jako na zvláštní výjimky, přece jen nesmí se zapomínat, že rekordy jsou špičky, ukazující směr do budoucnosti!

Muž, zde muž země a jeho v ů l e rozhoduje daleko více než prostý počet! Dánské a novozélandské máslo stejně jako švýcarský a holandský a poslední dobou kanadský sýr jsou světoznámé a přece jen málo je v oněch zemích dobytka v poměru k jiným zemím!

Je celá řada způsobů, kterými lze z dobytka těžit, není tu jen máslo a sýr, je tu tovární zpracování masa na konservy, lze vyvážet i maso zmrzlé, jsou tu kůže, rohovina atd., je to opět jeden celý svět pro sebe.

Ani k d y b y r o z h o d o v a l j e n p o č e t, nebyla situace Slovanstva jako celku tak příznivá, jako tomu bylo ve světě orné půdy. Bohatství celého Slovanstva dává tu přibližně čísla 46 milionů kusů, naproti tomu jen Spojené státy samotné mají 66 milionů kusů. Nerozhoduje však počet, rozhoduje jakost, k v a l i t a m á b u d o u c n o s t!

Jak vypadá ta slovanská budoucnost v tomto světě, těžko prorokovat. Není jistě sporu o tom, že předpoklady pro budoucnost by tady byly, země dost, zemědělců dost, dobytka může být daleko, daleko víc. Ale zas nelze než mluvit především o Rusku! A o Rusku, musíme si přiznat, nevíme dnes skoro nic! Tak jako nestvořila revoluce nového, lepšího člověka, nestvořila ani novou, lepší krávu. Protože musíme se zamyslit nad známým jistě kdysi ve světovém trhu „sibiřským máslem“. Jistě mnohý z nás slyšel nebo četl o tom, že na Sibiři užívali naši legionáři jeden čas pro mazání strojů v nedostatku jiných olejů — másla. Takové zásoby prý ho tam byly. Nevím, nebyl jsem tam a nedovedl jsem si tenhle fakt ověřit, ale snad na tom něco pravdy bylo. Mohlo to být, vždyť před válkou Sibiř opravdu zásobovala Anglii.

A tak by člověk myslil, že Sibiř opravdu musí být „země zaslíbená, oplývající mlékem a medem“. Snad byla, možno, dnes ale nevypadá ani jako země oplývající mlékem. To heslo „Sibiř-země budoucnosti“ razil Nansen, cestovatel znalý zemí. Budeme potřebovat ale ještě nějakého cestovatele z n a l é h o l i d í, který by nám dal posudek o Sibiři také z této stránky, pak teprve bude možno věřit na sto procent v to, že Sibiř se zemí budoucnosti také s t a n e! Amerika b y l a zemí budoucnosti po celou tu dobu, dokud prohánělí se po zemi buvoli, bisoni a — domorodci. Amerika s t a l a se velikou zemí budoucnosti však teprve tehda, když buvoli, bisoni a domorodci uchýlili se do ústraní. Sibiř byla a je stále ještě zemí budoucnosti, jsou tam stále ještě medvědi a stepi se stády polodivokého dobytka, vedeného — domorodci? Kdož ví, jak to je nyní na Sibiři? Čtěte cestopisy očitých svědků a jeden říká, že je to bílé a druhý, že je to tam černé...

Podívejme se tedy raději na londýnský trh másla, tam zjistíme naprosto nestranně, je-li Sibiř dnes zemí oplývající mlékem a máslem. A vidíme, že celá ta Sibiř nahrazena je malým anglickým ostrovem, Novým Zé-

landem. A podívejme se na trhy, kde prodávají se zušlechtěná plemena kravská na chov a hledejme tam nějaké ruské, sibiřské nebo vůbec jiné plemeno slovanského chovu. Nic slavného, nic světoznámého, nejvýš místní dobré druhy.

Potřebovali bychom, aby nám náš bohatýr Ilja Muromec byl zanechal po sobě nějakou pěknou, silnou, velikou — inu bohatýrskou krávu! Ale žel, to je právě jen říše slovanských „kdyby“... Musíme si svou krávu vypěstovat sami!

Dr. Ing. A. Červín:

Dílna a továrna.

Dle nadpisu je můj článek s r o v n á n í m dílny s továrnou, ale tento nadpis mohl by stejně dobře končiti otazníkem a býti o t á z k o u rozlučovací: dílna či továrna? V tomto smyslu bych chtěl srovnáním předností či nedostatků buď továrny či dílny ukázati theoretickým i praktickým pozorovatelům našeho průmyslového a živnostenského života světla a stíny těchto dvou forem výrobní činnosti a umožniti tak pochopení psychologie těch, kteří pracují v jedné či druhé z těchto forem. Výpočet světlých a stinných stránek obou výrobních forem pak dává nám možnost poznati, že není lehkou věcí pro naše budoucí řemeslníky rozhodnouti se pro dílnu či pro továrnu. Čemu mají dáti přednost oni a čemu máme dáti přednost my (aspoň theoreticky)? Srovnání dílny s továrnou nám dále může dáti také cenný materiál k předpovědem rázu národohospodářského a sociologického.

Třebaže lze v továrně viděti evoluční, vyšší stupeň výroby, jenž vznikl z dílny, takže by mezi dílnou a továrnou existovala organická, vnitřní spojitost, přece, bereme-li v úvahu továrnu a dílnu, tak jak jsou, jsou to dvě veličiny, které jsou proti sobě. V některých oborech se zdá, jako by továrna jako silnější výrobní typ již úplně zničila nižší výrobní typ — řemeslnickou dílnu, na př. ve výrobě obuvi. Stále se zdokonalující a specialisující výrobní methody vyhrazují některé věci pouze tovární výrobě, na př. výrobu motorů, které se pak stávají jakýmsi monopolem tovární výroby, ale přes to menší dílna specielně v kovodělném oboru žije stále a bude patrně i dále stále žíti.

Srovnáme-li spravedlivě vše, co můžeme uvésti ve prospěch či neprospěch práce dílenské či tovární, poznáme, že dílna, jež je vlastně zároveň symbolem živnostníkovy výrobní samostatnosti, má tolik kladných stránek, že podle mého názoru mnohý budoucí mistr s dost těžkým srdcem rozhoduje se z existenčních důvodů pro práci tovární, ač z důvodů mravních i psychologických by byl raději samostatným živnostníkem majícím menší dílnu.

Uveďme si nejprve kladné i zájmové vlastnosti dílny a pak kladné a záporné vlastnosti továrny. 1. Nejpřitažlivěji působí na budoucí mistry m o ž n o s t r o z m a n i t é p r á c e v dílně, proti čemuž stojí obava před vyčerpávající, znervosňující seriovou, zmechanisovanou prací v továrně. Naši řemeslníci rozhodně chtějí, aby jejich manuelní práce zúčastnil se také d u c h, oni c h t ě j í při práci přemýšleti o tom, co dělají, a to je ovšem těžké v továrně, kde se pracuje seriově a akordem, a kde seriová, akordní práce sice dává možnost k většímu výdělku, ale při tom dělníka činí nervosním, netrpělivým a odvádí jeho ducha od práce, na kterou při její jednotvárnosti netřeba mysliti. Po stránce mravní je tedy tato seriová, akordní práce velkým nedostatkem továrny, protože z člověka, který touží po myšlení při práci, činí nemyslící stroj, jenž však, protože je živou bytostí, stává se proto konečně nervosním a netrpělivým. Dílenská práce se svým stálým střídáním práce a zvláště různé dílenské správkárny se stále novým materiálem, který přichází do správy, je naproti tomu velmi radostnou a etickou věcí pro dělnictvo, které zde má mnoho příležitostí k myšlení a spekulování, jak spraviti to či ono.

2. Druhou kladnou vlastností dílny je fakt, že je s y m b o l e m ž i v n o s t n í k o v y s a m o s t a t n o s t i. Samostatnost je krásná věc, člověk je svým pánem, ale jaké je při tom i risiko! Samostatný živnostník stojí si tak často v existenčním ohledu špatně, má tolik starostí! Není to velké risiko? A tak se nedivme, že přes zřejmé sympatie k samostatnému podnikání mnohý budoucí mistr jde raději do podřízeného místa v továrně. Máme zde pozoruhodný zjev v ohledu národohospodářském a sociologickém: lidé se bojí risika. Pro budoucnost samostatného podnikání je to zjev velmi nedobrý, který také bude připravovati cestu vítěznému postupu továrny v boji mezi dílnou a továrnou.

Tato obava před risikem samostatného podnikání jde tak daleko — a je podporována takřka pravidelným občasným propouštěním továrního dělnictva z práce, — že vzniká zjev, jejž bych nazval z b y r o k r a t i s o v á n í m n a š e h o ř e m e s l n é h o d o r o s t u. Slušná část našeho kovodělného dorostu touží po zaměstnání ve státních železničních dílnách či vůbec na dráze. Počítají s tím, že zde budou míti spolehlivé místo a pensi, ale je to jistě povážlivým zjevem pro osobní podnikavost v našem národě, když vedle spousty inteligence, která také počítá s umístěním ve veřejných službách, jde tato byrokratická vlna i do řemeslného dorostu.

3. S otázkou samostatnosti, jejímž je dílna symbolem, souvisí také blahodárný vliv na v z t a h ř e m e s l n í k a k p r á c i. Již různá, střídající se práce dílenská svou naléhavostí, s jakou si vynucuje u dělníka přemýšlení o práci, má po této stránce hluboký etický význam. Je nesporno, že tím více a intensivněji s r o s t e řemeslník se svou prací, ví-li, že pracuje pro sebe. V továrně je těžko věřiti v podobný srůst dělníka s jeho prací, i kdyby tam pracoval na různé a střídající se práci.

4. Dílenská práce vede k v ě t š í s e r i o s n o s t i p r a c o v n í i ž i v o t n í. V továrně věc v principu jistě správná — přesná pracovní doba — může se scvrknouti v morálku a filosofii „oddělaných hodin.“ Mnohý dělník totiž vidí jakýsi ideál v tom, že si oddělá své hodiny a pak je volný a bezstarostný jako pták, nikdo mu nemá již co poroučet atd. Nechci tím říci, že je proto špatným dělníkem nebo špatným člověkem, ostatně tato morálka a filosofie „oddělaných hodin“ vešla do krve snad celé nynější generaci, ať pracuje ve veřejných úřadech či soukromých službách. Ale nepopřete jistě, že daleko etičtější a krásnější vztah ke své práci má takový malý samostatný řemeslník.

5. V dílně je nutnější v ě t š í r o z h l e d než v továrně, kde obyčejně řemeslník se obírá stále jen jedinou, stejnou prací, zatím co v dílně, — a zvláště spravuje-li se v ní dosti, — nemůžete nikdy napřed věděti, jaká práce přijde vám do rukou příští den. Tedy dílna umožňuje řemeslníku, aby universálněji, suverénněji ovládal svůj obor, než mu to umožňuje továrna.

6. S touto potřebou většího rozhledu v dílně souvisí i další metodologická i existenční přednost dílny. Z dílny můžete vždycky přejíti do továrny, protože váš rozhled ve vašem oboru vám vždy dovolí, abyste se mohli v továrně specialisovati, ale přejíti z továrny do dílny je nesnadné: je těžko, aby ze specialisty se stal živnostník se širokým rozhledem ve svém oboru.

Nyní si probereme stíny dílenské práce.

1. Bývají v nich špatné, nemoderní pomůcky a stroje. Ovšem to nepatří k jejich podstatě; proč by v nich nemohly také býti dobré a moderní nástroje a stroje? Ale v praxi tomu tak je, samostatný živnostník má patrně důvody, proč nemůže tak mnoho investovati do zařízení, ale toto nedokonalé vypravení dílen je také jednou z věcí, které vhánějí řemeslný dorost do továren. S nedokonalým zařízením dílen souvisí též větší námaha při dílenské práci.

2. Při dílenské práci musí dělník předem smířiti se s tím, že vydělá méně než v továrně. Že i majitel dílny nebývá na tom poměrně lépe, uvedl jsem již výše.

3. Také lze v dílně těžko doufati ve větší úspěchy, kterými by dělník, či živnostník mohl vyniknouti nad ostatní. Lze těžko vyniknouti jen při opravách strojů, které se obyčejně v dílnách provádějí, kdežto hotové stroje se objednávají přímo z továren. Ale přes to, že již v zásadě je v dílnách méně naděje na vyniknutí, najdete v řemeslném dorostu statečné, krásné odvážlivce, kteří chtějí začíti jako samostatní živnostníci, a mají již dnes pevnou vůli, že ze své dílny učiní postupem doby továrnu, aby dokázali, že to není možné jen v pohádkách, nýbrž i ve skutečném životě.

4. Dílny trpí jakousi malostí poměrů. Jedna kletba těchto malých poměrů je fakt, že v dílnách vlastně není místa pro specialisty, kteří proto jsou nuceni uchylovati se do továren. Druhou kletbou malosti poměrů je také nedůslednost při práci, jevící se v tom, že se nezachovávají původní plány, nýbrž že výrobky se často mění a zdokonalují ještě před dokončením. Pro milovníky přesné, důsledné práce, jak k ní vychovávají kovodělná řemesla, je to ovšem nepříjemná věc, která je opět smiřuje s prací v továrně.

Přejděme nyní k práci tovární a probereme si její přednosti i nedostatky.

Její přednosti jsou tyto: 1. V továrně lze vydělávati více peněz. To je ovšem přednost velmi přitažlivá, před kterou kapitulují i ti, kteří chtějí jednou býti samostatnými. Mnozí jsou odhodláni zápaliti aspoň na přechodnou dobu svíčku ďáblu-továrně v tom smyslu, že tam chtějí pracovati, aby si našetřili dost peněz, a pak teprve chtějí rozsvítiti tu správnou svíčku andělu — samostatnému podnikání, jemuž se chtějí věnovati s penězi našetřenými v továrně.

2. Uvedl jsem u dílny, že tam vlastně není místa pro specialisty, zato v továrně mohou se specialisté vždy uplatniti.

3. Vadou dílen bývá nedokonalé zařízení, zato v továrně jsou pravidelně dobré pomůcky i stroje, což umožňuje méně namáhavou práci, lze pracovati přesně a práce jde rychleji od ruky.

4. Jestliže v dílně lze se naučiti dobrému rozhledu po pracích svého oboru na základě stále se měnící rozmanité práce, dává továrna opět příležitost k učení se na složitějších strojích a učí vyráběti i složitější výrobky. Je tedy možno v ní nabýti rozhledu opět po jiné stránce.

Teď ovšem přijdou na řadu i stíny tovární práce.

1. Tovární práce, protože je nucena počítati buď se specialisací nebo se seriovou, hromadnou výrobou, je často jednotvárná, mechanická, kusá, z rukou dělníka, který by třeba rád zhotovil celý výrobek, vyjde jen částečně zpracovaná věc, která jde do rukou dalších dělníků. Je pochopitelno, že zde nelze mluviti o takovém srůstu s výrobkem, jako u dělníka v živnostenské dílně, který může nějakou věc sám dokončiti. Není třeba znovu zdůrazňovati, že srůst s prací, kterou děláme, má velký etický i psychologický význam. Uvedl jsem již výše, že seriová jednostranná práce může působiti psychologicky zhoubně, může dělníka činiti netrpělivým a nervosním.

Když jsem psal o dílně, která rozmanitostí své práce dává možnost k přemýšlení o práci, ba přímo kategoricky toto přemýšlení vyžaduje, zmínil jsem se již o tom, že seriová, akordní, jednotvárná práce dělá z dělníků nemyslící stroje, nyní se tedy nebudu již znovu šířiti o tomto nedostatku takové tovární práce.

2. Druhým stínem tovární práce je snadná možnost, že v dělnících se vyvine ona morálka a filosofie „oddělaných hodin“, o níž jsem mluvil při seriosnosti, k jaké vede práce v samostatné živnosti. Tato morálka a filosofie „oddělaných hodin“ může vznikati tím snáze, když stále stejná tovární práce nemůže dělníku nijak přirůsti k srdci.

3. S kusostí, neúplností práce tovární souvisí i malá schopnost tovární práce, aby dělníka vedla k samostatné práci. Rozmanitá, střídající se práce dílenská, která může býti každý den jiná, vyžaduje nezbytně, jak jsem již výše uvedl, duševní účast dělníkovu, dělník musí nad ní mysliti. Tím roste v samostatného pracovníka. Je zřejmo, že k takové samostatnosti v práci nemůže vésti stejná a kusá práce tovární.

4. Snad bychom mohli jako jakýsi stín tovární práce uvésti i hluk, jehož je v továrně plno, zatím co v dílně lze pracovati v poměrně větším klidu. Je jisto, že i tuto stránku tovární práce musíme vzíti v úvahu, protože je dost dělníků, kteří tento hluk těžce snášejí.

Přehlédneme-li nyní přednosti a stíny tovární práce i přednosti a stíny práce dílenské, máme dojem, že přednosti práce tovární nejsou eticky tak vysoké jako přednosti práce dílenské, ale nezapomeňme, že ve prospěch práce tovární mluví ztráta risika a větší výdělek. To jsou ony hlavní svůdné Sirény, které lákají mladé lidi s cesty, vedoucí k samostatnému podnikání na cestu do továrny.

Kromě toho mluví ve prospěch továren i neustálý vývoj výrobní techniky. Ale dílny budou míti jistě vždycky význam aspoň jako správkárny, tedy jako provozovny, které sice na př. v obuvnictví jsou znehodnocením řemesla, ale v kovodělných řemeslech tímto znehodnocením rozhodně nejsou. Naopak, jak jsem výše uvedl, právě správkárny mohou vychovávati dobrý řemeslný dorost, který se dovede podívati s porozuměním na každý stroj.

Povinností továren naproti tomu musí býti, aby učinily dělnictvu i tovární práci vnitřně sympatickou a tím i eticky hodnotnou.

D O P I S Y

Němčina v Praze i jinde.

Vážený pane redaktore,

s velikým zájmem četl jsem článek O. Rádla v Přítomnosti o němčině v Praze i odpověď p. Číže na ten článek. P. Číž mluví o něčem jiném než o tématě Rádlova článku, mluví jenom o nutném českém sebevědomí, kdežto Rádlovi se jedná o odčinění křivd na našich německých spoluobčanech v Praze činěných, o odstavení nedůstojné pro nás skrývačky, jako by v Praze Němců usedlých, z republiky a cizích nebylo. Můžeme se hádati o národním nebo národnostním rázu našeho státu, ale nemůžeme nevěděti, že je značná část obyvatelstva tohoto státu německá, maďarská atd., tedy že obyvatelstva národně homogenního jako v Rakousku, Německu, Italii, Francii atd. u nás není. Panu Čížovi jde o žádoucí převýchovu našeho člověka k opravdovému národnímu sebevědomí, panu Rádlovi jde o realistickou politiku a ekonomii, o přihlížení ke skutečným poměrům u nás i ve světě, před nimiž p. Číž zavírá oči, jako tak mnoho našich lidí. Jestliže Němci mohou v Toursu žádati, aby se s nimi mluvilo německy, budou toho ovšem tím více žádati v Praze. Chtějí-li Francouzi v Toursu viděti u sebe německé cestující, budou asi pečovati o německy rozumějící personál. Zcela jinak je tomu teprve u nás, nač p. Číž nemyslí. Žádný Angličan, Francouz, říšský Němec atd. nebude se učiti česky, chce-li navštíviti Prahu neb naši republiku. Buď ty cizince u sebe chceme a potom jim musíme vycházeti vstříc, aby se u nás mohli dorozuměti, anebo o ně nestojíme. Rozhodně by se svět obešel bez Československa, ale Československo by se neobešlo bez světa. Směšnost tabulek „On parle français" a p. na pražských obchodech jsme snad již nahlédli, když nám tolik cizinců řeklo, jak pochodili, chtějíce v Praze mluviti jinak než německy. Ale němčina není cizí řeč, je to jazyk veliké části našich občanů. Právě horliví vlastenci měli by více dbáti o důstojnost našeho státu ve světě a o ukončení latentní války občanské mezi Čechy s Němci. Bude-li pod každým českým nadpisem v Praze též německý nadpis, nezmění se tím stávající složení pražského obyvatelstva, nezmění se tím faktická jednojazyčnost nebo faktická dvojjazyčnost Prahy, ale odčiníme křivdu na našich německých spoluobčanech páchanou, kteří se přece mají také v Praze cítiti doma, ve svém hlavním městě, vyjdeme vstříc cizincům, německým i nenemeckým, které k sobě dnes všemožně lákáme, ale zároveň je odstrašujeme, takže jim v tom „nejrásnějším městě světa" stačí rychlá autobusová projížďka, a konečně nabudeme sami většího sebevědomí, důvěřujíce více svému vlastnímu národnímu cítění než pověře policejně nařízené jednojazyčnosti.

H. H. Krause,
čbr. ev. farář, Hodslavice.

Sokol a kritika.

PANE K. J. BENEŠI,

nehněvám se na Vás pro Váš článek. Proč bych se hněval? Naopak: přispěl jste Vy, který Sokolstvo nemiluje, svou pomocí k tomu, oč usilují dosud marně ti, jimž je Sokolstvo starou a velkou láskou jejich života. V y, p a n e B e n e š i, Sokolstva neznáte, to Vám už pověděl jiný, tím méně nemáte k němu bytostný poměr jako my. To vycítí každý Sokol, a proto vydráždí mnohé víc než třeba.

Ale máte zato ostrý pozorovací talent. A všecka čest Vaší rozumové mašině, ale já Vám jí nezávidím. Čiší z Vás více chladu než já snesu.

Tož máte pravdu úplně o tom, že sokolské ústředí nesnáší kritiky, Jsem rád, že to budu moci dokazovat v tomto listě v delší studii, která byla napsána už před rokem. Velice mne potěšilo, že jste pochopil a vystihl politickou podstatu Sokolstva. V tom se kryje moje studie s Vaším názorem. V závěrech se rozcházíme: Vy se domníváte, že politické poslání Sokolstva zašlo s 28. říjnem. Já nikoliv: naopak, vývoj ústavnosti a demokracie volá Sokolstvo k novým politickým úkolům.

A potom se rozcházíme osudně: Vy odkazujete S-o k čisté tělovýchově a do řady ostatních tak řeč. tělovýchovných sdružení. Já naopak toužím po tom, aby S-o se vytrhlo z takového ponížení — v kterém vidím pravý úpadek S-a — a postavilo se na své výlučné vysoké místo, všemu navzdory. Lišíme se proto tak diametrálně, že já sokolství znám — Vy nikoli; protože je miluji od svého dětství — Vy nikoli. Proto dovolte, abych Vám prozradil, že sokolství má v sobě nezničitelné kouzlo a tajemství, jež neutluče ani sebe horší vedení, neboť věřím, že nacionalismus je síla biologická a tudíž povahy kosmické, že do S-a pudí většinu lidí neuvědomělá potřeba Ideálu, neukojená církvemi, onen hříšně nedoceněný a příliš dlouho zklamávaný náboženský podklad naší rasy.

O tom všem nemáte tušení, a proto Váš skvěle vyvinutý rozum selže u sokolství a proto tak snadno odkazujete (k velkému gaudiu všech znalců) S-o k tělovýchově. Sokol, pane, není spolek nějaký. Je to bratrstvo téměř komunistické. Sokolství má tajemství ethické solidarity svých lidí. Nejvyšší je solidarita národní, užší je solidarita sokolského jádra. Sokolská solidarita dovede překlenout rozdíly věku, třídy, náboženství a hravě: její ideál je totiž vždycky o stupeň vyšší. Proto najde tolik lidí životní štěstí a životní náplň v životě sokolském. Tady je to kouzlo, o kterém Vy nevíte, protože jste udělán docela jinak. Vaše rozumové, pozorovatelské a analytické schopnosti jsou skvělé, ale Vaše řeč studí jako led se solí.

Nicméně tisknu Vám vděčně ruku za to, že jste nám pomohl hledat a napadnout červa, který hryže v kmeni S-a. K tomu potřebujeme — a je to ostuda — vybojovat si v S-u a o S-u svobodu kritiky. Nebude to tak snadné, ale musíme to vykonat my, o kterých se ví, že jsme krev z krve sokolské a že sokolství milujeme.

V Praze, 2. července 1930. *Milan Fučík-Martin.*

Češi a Moravani.

Vážený pane redaktore!

Zasílám tento příspěvek s úmyslem dát podnět k výměně názorů o thematu, jež jistě stojí za prodiskutování, třeba se o něm mluví celkem málo: o poměru Čechů k Moravanům. P ř í t o m n o s t, která už přinesla řadu statí o poměru Čechů a Slováků, nevěnovala dosud této otázce pozornosti (s výjimkou letmé zmínky, tuším ve II. ročníku). A jde přece o problém, i když ne zrovna palčivý, tož přece významný, tím spíše, že může býti v lecčems klíčem k poměru československému. Není přece náhodou, že nepřátelství Slováků se týká skoro výhradně Čechů „zpoza Moravy".

Bubák moravského separatismu nestraší už asi v žádné vážnější hlavě, ale antagonismus mezi Čechy a Moravany tu je. Antagonismus po vnější stránce nenepodobný antagonismu Prušáka a Bavoráka, který ani řadou roků ani vzájemným prolínáním neztratil na své intensitě. Moravan tituluje Čecha z království „čížek, zlatej pán", Čech Moravana „balík". Nehodlám se dát do rozboru příčin. Bylo by to trochu „jako nohy v tanci necvičné..." Uvedu jen ze slušné řady výtek, jež se na Moravě Čechům všeobecně činí, tři na ukázku. Pro účel, který tím sleduji, to postačí.

Tož předně: Čech hledí na Moravana s pohrdavým pošklebkem a bohorovným vědomím své převahy. Jeho názor se dá vyjádřit biblickým: „Z Galileje že by mohlo něco dobrého býti?" Co má domovské právo na Moravě, má pro něho už eo ipso punc méněcennosti. Nejde jen o to, že se tak zbytečně jitří krev. Ten názor má také tuze nepříjemné hmatatelné praktické důsledky. Utloukání nadaných jedinců, pokud se nedovedou nebo nechtějí asimilovat (jeden příklad za mnohé: Jožka Úprka). Úsilí oklestit nebo znemožnit všecko, co by mohlo umožnit rychlejší rozvoj Moravy a ohrozit převahu Čech a zejména Prahy (různý loket státní správy, jde-li o Moravu a jde-li o Čechy, bojkot výstavy soudobé kultury, historie počátků moravských vysokých škol, zejména zemědělské atd.). Jednají-li takto

špičky, nepřekvapí ovšem, že prostý občan ze západu se při každém třetím slově naparuje „U nás v Čechách…“ a křtí naše obce na Balíkov. Je ovšem fatální, že tato inferiorní země dala národu tři ze čtyř mužů, kteří mají světové jméno (Hus, Komenský, Palacký, Masaryk) a že také hospodářsky má v lecčems primát. Ale proto ještě stigma inferiority na ní zůstává.

Druhá věc: kořistnictví a kariérnictví. Dojde-li ke konkurenci mezi Čechem a Moravanem, pak to ve většině případů vyhraje Čech. Ne vždy svojí odbornou zdatností, nýbrž lepším postřehem pro využití různých příznivých situací a drobných výhod, jež Moravanovi zpravidla nestojí za pozornost. A velmi často velkou hubou a naprostým nedostatkem mravních skrupulí. Výraz „zlatej pán“ podává tak v kostce moravský názor na Čecha po této stránce. Z l a t e j, na všecky strany hezký, pokud potřebuje lidí, kteří by mu pomohli nahoru, p á n, jakmile sedí v sedle. V této věci mají Češi a Židé u nás asi stejný zvuk. Dokládat tuto skutečnost bylo by tak trochu nosit dříví do lesa. Není náhodou, že strana národních socialistů, v níž se několik takových typů tak zřetelně projevilo, má svůj vznik i nejsilnější kádry právě v Čechách, a že její aféry se týkaly skoro výhradně Čechů.

A do třetice: lehkomyslnost a vznětlivost, s nimiž se Češi dávají do realisování ne vždy promyšlených plánů, aby od nich se stejnou lehkostí utekli. A mravní povrchnost, která jim dovoluje mlátit dnes se zápalem do věci, za niž se ještě včera bili. Nejmarkantnější to vynikne právě v politice. Jiří Stříbrný je Čech, dr. Herben Moravan. A opět je toto typové rozlišení hezky staré. Doklady, lišící se o tři sta let: Moravanům, kteří posuzovali situaci s větší rozvahou (Žerotín) se od odboje proti Ferdinandovi II. nechtělo, ale když se do něho dali, tož až do důsledků (Hvězda). Za světové války byla Morava v odboji proti Rakousku pasivnější (počet obětí rakouské justice nemožno brát za měřítko aktivity). Ale když šlo do tuhého, ukázala se její rovnocennost a namnoze i převaha. Je zajímavo sledovat po této stránce odboj na Rusi (Francie a Italie nemá toho významu, protože tu revoluční vojsko nenabylo ani toho rozsahu, ani nemělo tak dlouhého trvání) a porovnávat charakter Čecha a Moravana v této zvláštní a jedinečné situaci. Jako kolektivum podávají tu skvělou charakteristiku 5. pluk, složený převážně z Čechů, a 6. pluk, složený převážně z Moravanů. Pro posouzení individua je velmi poučné, jak se zachovali za velmi podobné situace Švec a Čeček.

Z povahy věci plyne, že pojmy Čech a Moravan jsou tu holá schemata, a že by se dalo najít tisíc Moravanů, na něž je výše uvedená charakteristika jako ušita naopak. A možno také argumentovat, že v rámci obou typů jsou diametrální rozdíly (Pražák-Jihočech, Hanák-Slovák). Ale to nemění nic na faktu, že tato schemata nejsou ad hoc vykonstruována, nýbrž vžita, právě jako je vžita představa chladnokrevného Angličana, pofouchlého a zbabělého Taliána, dobrosrdečného a hloubavého Rusa atd. Tato schemata jsou zjednodušeným výsledkem dlouhých zkušeností a pozorování. Typ Čecha, jenž existuje v představě Moravanově, má ovšem příliš mnoho stínů a málo světlých barev. Snad je to tím, že objekty pozorování byl zpravidla lidé, kteří k nám přišli za chlebem, anebo za politikou, takže nedávají správný průměr. Diskuse v časopise patrně sotva co změní na ustáleném typu, ale může snad přispěti k objasnění příčin a sblížení hledisek. Z toho důvodu se tímto pokouším ji rozvířit.

Nakonec pokládám za potřebno zdůraznit, že tu neuvádím jen své osobní názory (na ty by mně neznámí čtenáři nebyli asi zvláště zvědavi), nýbrž že tyto názory jsou u nás skoro všeobecné. Aby se snad potom diskuse nestočila od věci k osobě.

Uh. Hradiště, 5. července 1930.

Ing. Jos. Kremer.

NOVÉ KNIHY.

Nový zákon honební. V nakladatelství A. Reinwarta v Praze II., Vodičkova ul. 23 vyšel tento zákon, k němuž doprovod opatřil Edvard Srb, v krátké době již ve druhém vydání. Nové vydání obsahuje pojednání o výkonu myslivosti, jakož i příslušné vzorce se zřetelem k novým předpisům zákona a zvláště upravené vzorce o pronájmu společenských honiteb. Cena Kč 3·40.

President Masaryk hovoří o svém dětství, o tom, jak šel na řemeslo, jak počal usilovati o naši samostatnost, jak se vracel po moři co zvolený president, o lovu na medvědy a jiných mnohých věcech v knížce „MASARYK MLÁDEŽI“, kterou uspořádal jeho osobní tajemník Vasil K. Škrach a vydal s množstvím obrázků za Kč 28·—, kartonovanou za Kč 34·—.

J. K. T y l: *Nebezpečný proslov.* Vydáno v bibliofilské úpravě, grafika Cyrila Boudy na papíře „Antik“. Cena Kč 18·—. Vydal F. Topič, knihkupec, Praha I., Národní tř. 11. Literární historik prof. Ferdinand Strejček, jenž tak živě dovede nám přiblížiti prostředí literárního ruchu české doby probuzenské a dalších let prvních dvou třetin XIX. stol., podává v tomto svazečku příspěvek k dějepisu naší národní evoluce. Vzpomínka z roku 1848 obětavého budovatele našeho divadla a organisátora národního života našeho na r. 1842 vysvětluje, proč se tehdy Tyl nestal režisérem divadla v Stögrově domě v Praze. Je to významná edice pro kulturní historii našeho XIX. věku.

Poutavé a pravdivé vylíčení zákulisních událostí bolševické revoluce v Rusku. U. D. K. N. Ant. Svěcený v Praze II., Hybernská 7, vydalo pozoruhodnou knihu známého představitele ruské revoluce, Lva Trockého „M o j e p a m ě t i“. Trocký po svém vypovězení z Ruska říká zde, proč se rozešel s nynějšími bolševickými vůdci. Kniha začíná idylou mládí. Autor líčí v carském Rusku obvyklé etapy prvních vězení a prvních vypovězení. Následuje pak vylíčení příprav k druhé ruské revoluci a po mezihře války otřásající převrat, v němž člověk vůle a organisátor v Trockém vzrůstá. „Své paměti píši ve vyhnanství“ konstatuje Trocký v předmluvě, „zatím co moji přátelé a pracovníci, kteří přispěli k vybudování sovětské republiky, úpí na galejích. Proč? Na to odpovídám v knize!“

Francouzský nakladatel E. Leroux v Paříži oznamuje nové vydání spisů slavného historika a přítele českého národa E. Denise. Spisy vyjdou v původním znění tiskem anastatickým, kterým právě umožněno bylo vydati je za velmi nízkou cenu, takže tři velká díla v pěti knihách a o 2821 stranách (Huss et la guerre des Hussites — La fin de l'indépendance Bohême — La Bohême depuis la Montagne Blanche) budou státi na závaznou subskripční přihlášku do 30. července t. r. jen Kč 330·—. Po vydání těchto původních spisů bude vydán díl VI. (Doplňky), jenž obsahovati bude jednak nové práce autora samotného a také práce jeho nejdůvěrnějších přátel — učenců. Každý subskribent prvých pěti knih má nárok na 20% slevu z ceny prodejní dílu VI., přihlásí-li se taktéž do 30. července t. r. Přihlášky přijímá každý řádný knihkupec nebo přímo knihkupectví „Orbis“ v Praze XII., Fochova 62, které bylo pověřeno generální expedicí pro celé území ČSR.

K dnešnímu číslu jsou přiloženy složenky P. Ú. Š. Prosím P. T. odběratele, aby předplatili III. čtvrtletí a vyrovnali nedoplatky. Administrace.

Velký výběr

plnicích per
(Parker, Wagner, Waterman, Astoria, Mont Blanc atd.),

crayonů, zápisníků, soenecken a pod. psacích souprav a podložek; aktovek a jiných nepostradatelných pomůcek kanc. i technických má na skladě:

K. Vágner, Brno-Česká 16.